

Erfgoedbeleid

Samen erfgoed beschermen, behouden en beleefbaar maken

Erfgoedbeleid Gorinchem 2025 - 2028

Gemeente Gorinchem

INHOUD

Voorwoord door wethouder Eva Dansen 3

Begrippenlijst 5

Samenvatting 6

1. Waarom erfgoedbeleid? 8

2. Wat is het Gorcumse DNA? 12

3. Hoe gaan wij het erfgoedbeleid vormgeven? 16

3.1 Inzichtelijk maken van erfgoedwaarden 18
3.1.1 Onderzoek naar erfgoedwaarden 18
3.1.2 Erfgoedkaart 20

3.2 Beschermen van monumenten en hun omgeving 22
3.2.1 Regels in het omgevingsplan 22
3.2.2 Beschermen van de omgeving van het monument 24
3.2.3 Goed erfgoedbeheer 26
3.2.4 Nieuwe aanwijzingen voor gemeentelijke monumenten 27
3.2.5 Toezicht en handhaving beschermd erfgoed 27

3.3 Behoud erfgoed door ontwikkeling 28
3.3.1 Erfgoed als ontwikkelperspectief 28
3.3.2 Erfgoed als inspiratie voor klimaatadaptatie 28
3.3.3 Erfgoed in relatie tot duurzaamheid 30
3.3.4 Beschermd stadsgezicht en mobiliteit 31
3.3.5 Kunst in de openbare ruimte is dynamisch 33

3.4 Erfgoed beleefbaar maken 34
3.4.1 Beschermd stadsgezicht promoten? 34
3.4.2 Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies beleefbaar maken 36
3.4.3 Vastgoed openbaar toegankelijker 37
3.4.4 Wat leeft er in de stad, welke verhalen verbinden? 38
3.4.5 City marketing en erfgoed 40

3.5 Samen verantwoordelijk voor erfgoed 42
3.5.1 Zorgdragen voor de monumenten in de stad 42
3.5.2 Kerkenvisie 42
3.5.3 Samenwerkingpartners 44
3.5.4 Uitdragen uitgangspunten van het Verdrag van Faro 46
3.5.5 Erfgoedtafels van de provincie Zuid-Holland 47
3.5.6 Vestingdriehoek en Pact van Loevestein 47
3.5.7 Samen de lasten dragen 47

Bijlage 1 - Uitvoeringsagenda erfgoedbeleid 2025-2028

Bijlage 2 - Inventarisatie bestaand erfgoedbeleid
(Rijksbeleid, provinciaal- en lokaal beleid)

"Waar we het in Gorinchem altijd met elkaar over eens zijn, is hoe mooi onze stad is."

Erfgoed beleid

Samen erfgoed beschermen, behouden en beleefbaar maken

TEKST: Annelou Evelein
VORMGEVING: Studio Più

Uitgave september 2024

Voorwoord

Waar we het in Gorinchem altijd met elkaar over eens zijn, is hoe mooi onze stad is. Daarom kan ik niet genoeg benadrukken hoe belangrijk het is om die schoonheid, van de vesting, van ons maritiem erfgoed, van ons industrieel erfgoed, van onze mooie groene wijken in het westen van de stad en van de kerken, te bewaren voor de generaties na ons.

Om dat op een goede manier te doen hebben we Erfgoedbeleid nodig waarin we vastleggen wat erfgoed is en hoe we het willen bewaren. Omdat we dat belangrijk vinden hebben we dit ook vastgelegd in ons collegeprogramma.

Voor u ligt het Erfgoedbeleid waarvan ik hoop dat het ons gaat helpen bij het al genoemde vastleggen en bewaren. Niet alleen in deze collegeperiode, maar ook de jaren daarna, met een doorkijk naar wat ons in de nabije toekomst te doen staat.

Tenslotte is onze prachtige stad niet alleen voor ons om van de genieten, maar ook voor vele generaties na ons!

Eva Dansen

Wat is erfgoed?

Begrippenlijst erfgoed

Archeologie – Archeologie gaat over sporen en resten van menselijke aanwezigheid vanaf 300.000 jaar geleden in de bodem en onder water. Deze zichtbare en onzichtbare resten vertellen veel over hoe mensen vroeger leefden en werkten. Ons bodemarchief willen we bewaren. De gemeente heeft één archeologisch rijksmonument, één gemeentelijk archeologisch monument en een archeologie depot.

Cultureel erfgoed – Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden. *(Erfgoedwet 2016, artikel 1.1.)*

Erfgoedgemeenschappen – Een erfgoedgemeenschap "bestaat (...) uit mensen die waarde hechten aan specifieke aspecten van cultureel erfgoed die zij, binnen het kader van publieke actie, wensen te behouden en aan toekomstige generaties over te dragen." (Verdrag van Faro 2005: art.2b). Erfgoed is dynamisch en gemeenschappen zijn fluïde. Zie ook het kader met erfgoedgemeenschappen op pagina 45.

Erfgoedgemeenschappen zijn een belangrijke factor in het Verdrag van Faro dat in januari 2024 door Nederland ondertekend is en later wordt geratificeerd. Participatie is hierbij het belangrijkste uitgangspunt.

Immaterieel erfgoed – cultuuruitingen die niet tastbaar zijn en die gemeenschappen, groepen of individuen een gevoel van identiteit geven. Dit erfgoed is dynamisch en wordt steeds opnieuw vormgegeven. Het vertelt ons welke gebeurtenissen uit het verleden onlosmakelijk aan een stad of gebied zijn verbonden en ook zo beleefd worden door de inwoners. In Gorinchem is het project Geworteld in Gorinchem hier een mooi voorbeeld van. Lokaal historisch besef draagt bij aan saamhorigheid en het welzijn in een snel veranderende wereld. Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) onderscheidt vijf verschillende domeinen:

1. Orale tradities (zoals dialect en verhalen)
2. Uitvoerende kunsten/ podiumkunsten
3. Sociale rituelen en festiviteiten
4. Kennis en gebruiken rondom cultuur en universum
5. Ambachten en traditioneel vakmanschap

Monumenten – zijn historische gebouwen, archeologische vindplaatsen of door mensen aangelegde groene structuren, zoals parken. Deze worden beschermd door de rijksoverheid, provincie of gemeente vanwege hun cultuurhistorische waarde.

Onroerend erfgoed – tastbaar en plaatsgebonden erfgoed, zoals historische gebouwen, kunst in de openbare ruimte, herdenkingsmonumenten, monumentaal groen, monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. In Gorinchem hebben we 110 gemeentelijke monumenten en zijn er nog 82 waarvan de aanwijzingsprocedure nog niet is afgerond. Daarnaast heeft Gorinchem 220 rijksmonumenten en 1 van rijkswege beschermd stadsgezicht. Gorinchem heeft ook 46 beeldbepalende gebouwen. Daarnaast maakt Gorinchem onderdeel uit van het Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies.

Roerend erfgoed – tastbaar erfgoed dat verplaatsbaar is, zoals archieven, beelden, foto's, games, schilderijen, voertuigen etc. Voor Gorinchem zijn dit onder andere de collecties in Musea en stukken in het Regionaal Archief Gorinchem.

Rijksbeschermd stadsgezicht – is een gebied in een stad met een bijzonder cultuurhistorisch karakter. De bescherming is bedoeld om de cultuurhistorische identiteit van een gebied te behouden en in te zetten bij ontwikkelingen.

Verdrag van Faro – Europees kaderverdrag dat de mens en de samenleving, en hun relatie met erfgoed, centraal stelt.

De belangrijkste uitgangspunten uit dit kaderverdrag zijn:

- Meer nadruk op gemeenschap.
- Erfgoed verbinden aan sociaal-maatschappelijke doelen.
- Open staan voor nieuwe erfgoedwaarden, breder erfgoedbegrip en meer ruimte bieden voor kennis van inwoners.
- Meer initiatieven over meerstemmigheid, diversiteit en inclusie.
- Een toenemende belangstelling voor immaterieel erfgoed.
- De overheid als facilitator.

Samenvatting

Gemeente Gorinchem voert een integraal beleid ten aanzien van de fysieke leefomgeving, zoals omschreven in de Omgevingswet. Denk hierbij onder andere aan monumenten, archeologie en rijksbeschermd stadsgezicht. Erfgoed is een kernkwaliteit binnen deze wet en wordt geborgd in het Omgevingsplan. Het gaat om erfgoed dat een beschermde status heeft, maar ook om alle elementen waaraan een cultuurhistorische waarde toe te kennen is. Het voorliggende beleid is dan ook integraal opgesteld en wordt door de verschillende werkvelden binnen de gemeente, zoals cultuur, ruimtelijke ontwikkeling en klimaatadaptatie, gedragen.

We richten ons op uitgangspunten aan de hand waarvan we willen werken aan een toekomstbestendig erfgoed. De gemeente wil haar erfgoed:

- **inzichtelijk maken,**
- **beschermen,**
- **behouden door ontwikkeling,**
- **beleefbaar maken,**
- **er samen met alle erfgoedgemeenschappen de schouders onder zetten.**

De volgende aandachtspunten staan in dit beleid centraal:

- Er is niet alleen aandacht voor het monument, maar ook voor de omgeving van het monument.
- Het beleid is behoud door ontwikkeling, erfgoed wordt aan de voorkant meegenomen.
- Het vertellen van de verhalen, de context van het erfgoed met de inwoners delen.
- Samen met alle erfgoedgemeenschappen de gedachte van het Verdrag van FARO een plek geven.

Het totale erfgoedbeleid beslaat een periode tot 2050, de uitvoeringsagenda zal elke 4 jaar worden geëvalueerd en opnieuw worden opgesteld.

Wat betekenen bovenstaande uitgangspunten nu concreet? In de apart bijgesloten uitvoeringsagenda (bijlage 1) worden specifieke maatregelen voorgesteld in lijn met het beleid en worden de verantwoordelijkheden voor het behoud van het erfgoed verdeeld. Overheden, stakeholders en eigenaren van erfgoed hebben ieder een eigen rol. Samen vormen zij het draagvlak om erfgoed in Gorinchem aan de volgende generaties door te geven. Zodat het erfgoed en de identiteit van Gorinchem ook over 100 jaar nog een wezenlijke bijdrage leveren aan de leefbaarheid en herkenbaarheid van Gorinchem.

In het beleidsprogramma erfgoed en ruimtelijke kwaliteit, dat in 2025 wordt opgeleverd, zal het hierboven genoemde uitgangspunt 'behoud door ontwikkeling' verder uitgewerkt worden.

1 Waarom erfgoedbeleid?

De gemeente Gorinchem wil haar erfgoed beschermen, behouden en beleefbaar maken. Het opstellen van integraal erfgoedbeleid heeft als doel het maken van weloverwogen keuzes over zowel de ruimtelijke ontwikkelingen die spelen als over de cultuurhistorische waarden binnen de gemeente Gorinchem. Het schetst onze ambities op de langere termijn, tot 2050. Niet alles wat in het beleid beschreven staat hoeft dan ook morgen gerealiseerd te zijn, maar we slaan wel de piket paaltjes naar 2050.

Dit integrale erfgoedbeleid neemt ook de ambities van de andere werkvelden mee. In bijlage 1 wordt de uitvoeringsagenda uiteengezet en bijlage 2 is een opsomming van bestaand Rijks-, provinciaal- en lokaalbeleid.

Dit erfgoed beleid geeft de gemeente, externe stakeholders en erfgoedgemeenschappen, handvatten voor behoud van ons erfgoed.

Betekenis erfgoedbeleid

In dit beleid leggen wij de betekenis vast van erfgoed in de gemeente Gorinchem en hoe wij daarmee omgaan. Erfgoedbeleid is nodig om gebouwen en objecten met een monumentale status te beschermen, net als de directe omgeving daarvan. Erfgoedbeleid gaat ook over cultuurhistorische waarden waar geen monumentenstatus aan is verbonden. Onder erfgoedbeleid valt ook het verzamelen van verhalen en vastleggen van de geschiedenis. Tenslotte is beleid nodig om inzicht te krijgen in nieuw erfgoed en in een overzicht en samenhang van alle erfgoedwaarden in de stad.

Gorcums erfgoed

Erfgoed is levend en dynamisch en verandert met de tijd. Ook opvattingen over wat erfgoed is, wijzigen in de loop van de tijd, bijvoorbeeld door andere definities van erfgoed. In verschillende werksessies met het college en de gemeenteraad en met overige externe en interne stakeholders zijn de kernkwaliteiten van Gorinchem benoemd en is er gekeken naar wat er in de Gorcumse wijken aan erfgoed (roerend, onroerend en immaterieel) aanwezig is.

De verschillende onderdelen die we binnen erfgoed onderscheiden, staan in de begrippenlijst beschreven.

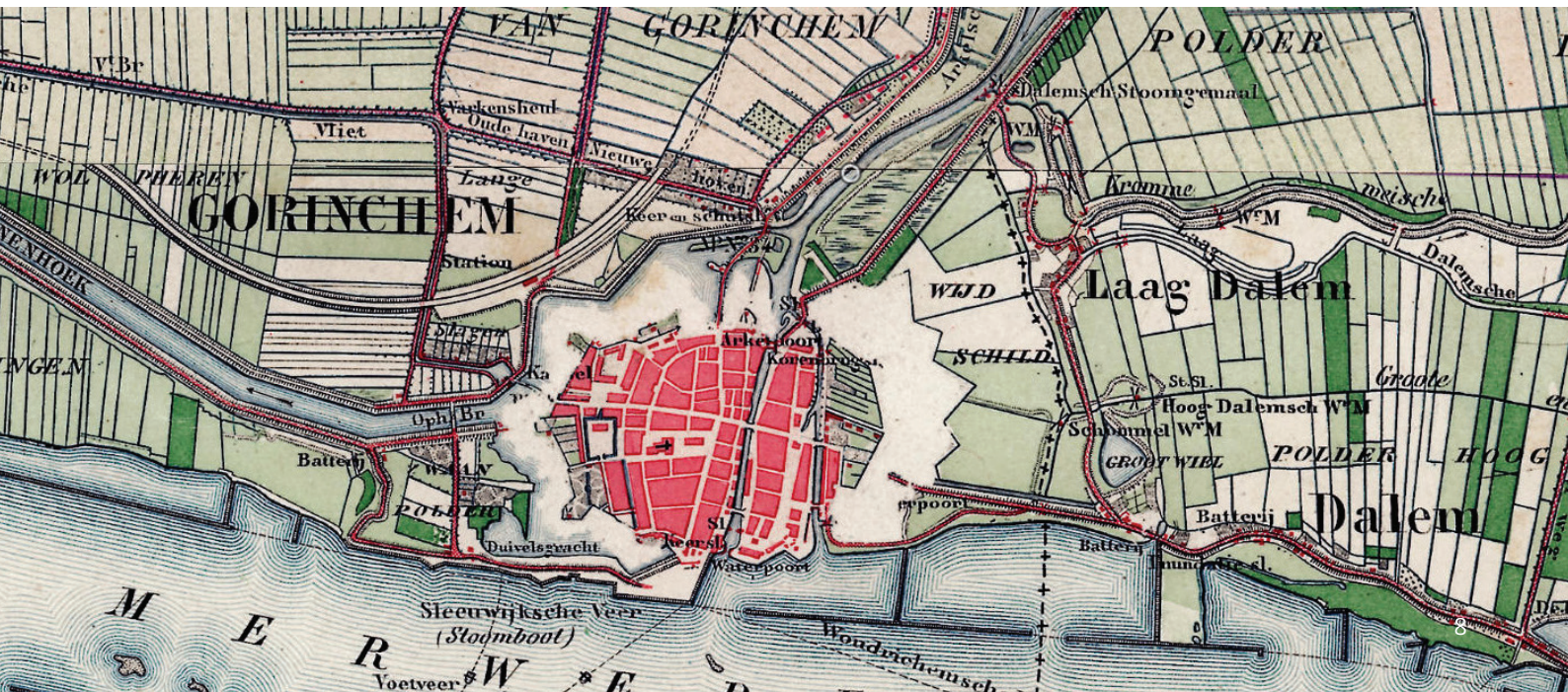

Erfgoed als kwaliteit

Cultureel erfgoed heeft een gunstig effect op de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. De stad wordt hierdoor qua uiterlijk aantrekkelijker en is het er fijner wonen en werken. Erfgoed maakt, in al zijn gelaagdheid, het verhaal van de stad zichtbaar. Immaterieel erfgoed draagt daar ook aan bij. Door verhalen te vertellen gaan we meer en écht de verbinding aan met de inwoners en de wijken. De aanwezigheid van al het erfgoed in onze stad draagt dan ook bij aan een positief leefklimaat en het welbevinden van inwoners en bezoekers.

Cultuurhistorisch waardevolle elementen geven inwoners van een stad een gevoel van eigenheid. Zo fungeren kerktorens als bakens in het stedelijke landschap. Als inwoners dit herkennen en kennis hebben van hun erfgoed, bestaat de kans dat zij als ambassadeurs van hun gemeente gaan optreden.

Omgevingswet

Per 1 januari is de Omgevingswet ingegaan. Onder de Omgevingswet zijn onze ruimtelijke plannen overgegaan in het tijdelijke omgevingsplan. Hierin wordt ook rekening gehouden met het belang van erfgoed. Erfgoed wordt hierbij breed opgevat; het gaat niet alleen over erfgoed dat een beschermde status heeft, maar over alle elementen waaraan een cultuurhistorische waarde toe te kennen is.

De gemeente moet ervoor zorgen dat erfgoed behouden blijft, maar ook dat het gebied zich kan blijven ontwikkelen. De eerste stap hierin is de omgevingsvisie van Gorinchem, vastgesteld in december 2023. De visie geeft inzicht in de ambities die de stad in de periode tot 2050 wil realiseren.

Fysieke Leefomgeving

Erfgoed is een kernkwaliteit van de fysieke leefomgeving en hierdoor een belangrijk onderdeel van de omgevingsvisie. Erfgoedbeleid is meer dan beschermen alleen, het kan ook worden ingezet om richting te geven aan nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Erfgoedbeleid is dan ook sturend bij ruimtelijke ontwikkelingen.

Bij de ontwikkeling van het erfgoedbeleid zijn de kernkwaliteiten van Gorinchem, het DNA, meegenomen. Met dit DNA als identiteitsdragers in gedachten maken we toekomstige ontwikkelingen in onze stad mogelijk.

Programma erfgoed en ruimtelijke kwaliteit

Parallel aan het maken van het erfgoedbeleid is er een programmalijn Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit als onderdeel van het Omgevingsplan opgestart. Het erfgoedbeleid en dit programma zijn bouwstenen voor de gebiedspaspoorten en het omgevingsplan van de gemeente. In het programma Erfgoed en Ruimtelijke kwaliteit wordt dieper ingegaan hoe wij het erfgoed beschermen en behouden.

Financiën

Op basis van het erfgoedbeleid kan binnen de gemeentelijke begroting financiële ruimte gecreëerd worden om het beschermen, behouden en beleefbaar maken van cultureel erfgoed in de toekomst te waarborgen. In de uitvoeringsagenda (bijlage 1) zullen de financiële kaders verder uitgewerkt worden.

Gorcum

gorcum

Gorichem · oock gorcum

wert mit der tyt gerekent onder de Hage ghesloten van Hol-
land · en is gelegen der plaatse daer de Riviere de Linge
sijn gheel water uut laet · Nabij is al mede Maas
gerekent · Als een Gemeen gherucht dat het
dorpaan sijnde gheleghen tusschen zeeuwsch Vlaenderen: door kruyer en
koopmanschap getiert sijde tarbs tals Gorren Gemaempt worden · Nadat het
graaflijck huijs Baut, waer van hier een klein gedicht wijt maakt, van
een gheheeten was, is het gans dat onder dit Hoge gebiet behoorden aan
de van Arkel gekomen · van welcken Jan Sheak pontanus: een seer gheleert
waerdig schrijver te raadt, dat sij wijt dijen stoots ontrent 1290
Van wegen van den Graef van Holland geworden sijn, hier gemeen
van den oorsprouk en dat begin van dijen stad wort te raadt is seer cort en
onseker: doch de bestetinghe van Arkel: ende stad Gorichem door Adri-
aan Heinp · wijt gevonden sijn soon Hendrik Heinp · gheest ons aldaer
de met de bestetinghe van het Casteel is, wij willende ooch hier nae sijn

Lucas Wonder boek dese pag 88

gorichem

2 Wat is het Gorcumse DNA?

Gorinchem is een kleurrijke, dynamische stad met een rijke geschiedenis. Dit vertaalt zich in het DNA, wat we kunnen zien als het culturele erfgoed van Gorinchem. Het DNA zit vol met verhalen en kwaliteiten die Gorinchem Gorcum maken. Bijvoorbeeld de geschiedenis van de martelaren van Gorcum maar ook de aanwezigheid van de vestingwal. Wat zijn nu de specifieke kernkwaliteiten van Gorinchem, die een helder inzicht kunnen geven in het DNA van Gorinchem? Door deze te definiëren, borgen we het DNA en daarmee het erfgoed in het beleid. Het benoemen van kernkwaliteiten en het hieraan verbinden van regels en plekken waar deze regels gelden (werkingsgebieden) zijn het middel om de belangen van erfgoed goed te verankeren in gemeentelijk beleid. Dit geldt voor zowel ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving als ten aanzien van ander materieel en immaterieel erfgoed.

Vanuit erfgoed onderscheiden we zes kernkwaliteiten in Gorinchem die hieronder beschreven staan. Ze staan los van elkaar, maar kunnen niet zonder elkaar.

1. Gorinchem als Waterstad

Gorinchem ontstond rond het jaar 1000 op de hoger gelegen gebieden bij de rivieren de Linge en de Merwede. Via deze waterwegen werden producten aan- en afgevoerd, en de Linge was ook belangrijk voor personenvervoer. Water was de levensader van de stad. Met de aanleg van het Merwedekanaal (1881-1892) kreeg Gorinchem een goede verbinding met Utrecht en Amsterdam.

Water is een basisbehoefte. Vissers en boeren leefden met en door het water. Water was zowel vriend als vijand. Het hield vijanden tegen tijdens de 80-jarige oorlog en door de Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie. Maar Gorinchem heeft ook te maken gehad met overstromingen, die veel schade aanrichten. De Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn tegenwoordig Unesco Werelderfgoed.

Waar het water verdwenen is, zijn de structuren soms nog zichtbaar. Water wordt nu ook gebruikt voor recreatie en kan bijdragen aan een klimaatbestendige stad. In het oosten van de stad zijn in de lage voormalige moerasdelen nieuwe wijken gebouwd. De inundatiegebieden, destijds ter verdediging gebruikt en nu onderdeel van het Unesco Werelderfgoed, hebben een andere functie gekregen. Zij worden nu vaak ingezet voor klimaatadaptatie. Rivieren, rivier- en liniedijken, wielen en inlaten zijn nog steeds aanwezig, evenals onderdelen van de waterwerken zoals schotbalkloodsen, inlaten en sluizen uit de 17de en 18de eeuw.

2. Gorinchem als Vestingstad

In 1382 kreeg Gorinchem stadsrechten en mocht de stad ommuurd worden. Na de uitvinding van buskruit was deze verdediging niet meer voldoende. In 1572 vielen de Watergeuzen Gorinchem binnen tijdens de 80-jarige oorlog. De vesting was niet sterk genoeg meer. Daarom werd in 1584 de stad uitgebreid met 11 bastions en 4 stadspoorten. De stad verdubbelde in omvang. Het werkte, in 1672 hield Willem III de Fransen tegen met de Oude Hollandse Waterlinie. Na de belegering door Napoleon werd deze in 1815 onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Gorinchem bleef tot 1967 een functionele vestingstad, wat zorgde voor minder flexibiliteit in de stadsuitbreiding en een volle binnenstad.

Door de vele kazernes en manschappen had Gorinchem veel kroegen en een grote middenstand, wat nog deels zichtbaar is. Er waren verschillende markten, zoals de vee- en varkensmarkt, de warenmarkt en de botermarkt. De vesting is nog steeds grotendeels intact en is militair erfgoed, onderdeel van het Unesco Werelderfgoed. Elke tijdsperiode brengt nieuwe elementen aan. De groene vestingwallen zijn inmiddels verworden tot een stadspark en de vestingmuur beschermt de stad tegen hoog water. Ook de Lingehaven is nog steeds in gebruik. De vesting is een beschermd stadsgezicht. Hiermee is het erfgoed in de binnenstad en omgeving beschermd.

Fortes Creantur Fortibus

'Sterken brengen sterken voort'.

Deze wapenspreuk van Gorinchem verraadt een heldhaftige geschiedenis.

3. Gorinchem als industriestad

In de Gouden Eeuw bloeide Gorinchem dankzij de vrije handel. Er werd geen tol geheven. Bedrijven zoals bierbrouwerijen, pottenbakkerijen, pijpmakerijen en leerlooierijen vestigden zich hier. Langs de Linge verschenen steenovens en molens rond 1670, waardoor al deze bedrijven meer konden produceren. Door de gunstige ligging aan de samenvloeiing van Linge en Merwede ontwikkelden scheepvaart en handel zich sterk.

Na de aanleg van de Spijksedijk, rond 1820, droogde de oever langs de Linge op en vestigde zich daar water-gebonden industrie. De industriële revolutie bracht grote veranderingen met zich mee, zoals de komst van stoom-machines. Er kwamen fabrieken voor tabak, thee, bier, kaarsen, staal en hout, evenals scheepswerven en een gasfabriek. In 1883 werd een spoorlijn naar Gorinchem aangelegd.

De Vries Robbé & C.o., een (staal)constructiebedrijf, had een grote impact vanaf 1881 tot het faillissement in 1976. De loodsen en het schaftlokaal aan de rand van de Gorcumse binnenstad herinneren aan deze tijd. Corbion, voorheen CSM, met haar suikerfabriek en opvallende schoorsteen, is nog steeds actief sinds 1871 en is tegenwoordig een rijksmonument. Markten en visserij bleven belangrijk.

Met pakhuizen vormden de industrie en nijverheid de Lingehaven en bepaalden zij de cultuur van de stad, zowel fysiek als sociaal. De industrie is nu vooral maritiem met bedrijven als Damen Shipyards, Mercon en Van Oord Offshore. Door veranderde infrastructuur is de industrie echter niet meer zo groot als vroeger.

Vanuit de industrie en nijverheid ontstonden veel verenigingen. Nog steeds heeft Gorinchem een rijk verenigings-leven, met veel sociale cohesie.

4. Gorinchem als arbeidersstad

Bij de volkstelling van 1830 telde Gorinchem 6.000 inwoners. Na de industriële revolutie groeide de bevolking, maar na 1900 bleef de groei achter bij de landelijke trend. In 1929 had Gorinchem 14.000 inwoners binnen de vesting. De vestingwallen belemmerden de uitbreiding van de stad door de Kringenwet, die bebouwing binnen 1.000 meter van de vesting verbood. Rond de eeuwwisseling van 1900 werd het westen van het Merwedekanaal hiervan uitgezonderd en later werden de regels verder versoepeld.

In 1907 bouwde De Vries Robbé de eerste arbeiderswijk: de Lingewijk, gevolgd door woningen langs de Merwede. Na de Tweede Wereldoorlog werden in hoog tempo nieuwe woonwijken gebouwd in het noordwesten van de stad; de Haarwijk en Gildenwijk. In de zeventiger jaren werd die uitbreiding voltooid en startte de uitbreiding in het oosten met Wijdschild. Vanaf 1985 volgde de wijk Laag-Dalem en Hoog-Dalem.

In de Lingewijk, Haarwijk en Gildenwijk zijn nog steeds arbeiderswoningen, woningcomplexen en scholen aanwezig uit de wederopbouwperiode.

De grote industrie zorgde in de 20ste eeuw voor veel vraag naar arbeiders, die uit Griekenland, Italië, Spanje, Turkije, Marokko en Polen kwamen, wat Gorinchem tot een sociaal diverse stad maakt.

Het faillissement van De Vries Robbé in 1976 was een klap, aangezien bijna de helft van de werkende bevolking er afhankelijk van was.

Gorcumers staan bekend als harde werkers. Gorinchem heeft een traditie van technische scholen ook mede dank-zij firma's als De Vries Robbé, zoals Het Gilde Vakcollege Techniek, en blijft innoveren dankzij deze opleidingen. Gorinchem heeft een aantal makers voortgebracht die wereldwijde impact hebben gehad, zoals De Vries Robbé en de Centrale Suiker Maatschappij.

5. Gorinchem als creatieve stad

Gorinchem heeft een bloeiende cultuur met veel ruimte voor hedendaagse kunstenaars om te exposeren en te werken. Gorinchem heeft veel bekende kunstenaars voortgebracht. Gorcumse kunstenaars uit de 17de eeuw zijn onder andere Camphuysen (1586 – 1627), Van Kuijl (1604 – 1673) en Saftleven (1607 - 1681). In de 20ste eeuw staat Gorinchem bekend om de abstracte geometrische kunst, met kunstenaars als Ad Dekkers (1939-1974) en Ad de Keijzer (1923-1997). Hun werk brengt mede een traditie in dit genre voort. De terugkerende internationale kunstmanifestatie Symposion, geeft aandacht aan en is opdrachtgever voor installaties in de openbare ruimte van bekende Nederlandse kunstenaars in de geometrische abstracte kunst. Daarnaast is de grondlegger van de computerkunst Peter Struycken (1939) een belangrijke Gorcumse kunstenaar.

Een andere bekende creatieveling is van Jan van der Heijden (1737-1712), schilder en etser, maar beter bekend als uitvinder van de brandspuit en straatlantaarn, waardoor je 's avonds over straat kon.

Gorinchem blijft aantrekkelijk voor kleine creatieve ondernemers. Veel kunstwerken van Symposion zijn nog steeds in de openbare ruimte te zien. De stad heeft twee musea: het Gorcums Museum, met kunst en stadsgeschiedenis, en het Hendrick Hamelmuseum, waar het verhaal van de ontdekker van 'Korea' wordt verteld.

6. Gorinchem als grensstad

Gorinchem heeft een strategische ligging. Het ligt op snijvlak van Zuid-Holland, Gelderland en Brabant. Al begin 13de eeuw was het land van Arkel, waar Gorinchem onderdeel van was, strijdtoneel van conflicten met naburige provinciën, zoals Holland en Gelre. In de eeuwen daarna is Gorinchem vaak het toneel geweest van strijd en handel, mede door de gunstige ligging tussen waterwegen en de mogelijkheid om tol te heffen. Het zorgde voor een constante stroom van reizigers, passanten, soldaten, gastarbeiders en andere nieuwkomers, wat bijdroeg aan een tolerante stad die ruimte biedt aan verscheidenheid. Deze tolerante stad willen wij zijn en blijven.

Gorinchem is onderdeel van de Vestingdriehoek samen met Woudrichem, Zaltbommel, Slot Loevestein en Fort Vuren. Destijds had deze driehoek een strategisch doel, water als wapen in de Hollandse Waterlinie. Nu is het UNESCO werelderfgoed met een schat aan geschiedenis.

3 Hoe gaan wij het erfgoedbeleid vormgeven?

De kernkwaliteiten die in hoofdstuk 2 zijn beschreven zijn de dragers van het erfgoedbeleid. Deze kwaliteiten van Gorinchem brengen mensen samen en zijn hiermee van grote waarde voor de samenleving op ruimtelijk, sociaal en economisch vlak.

Er is al veel geregeld voor erfgoed binnen de gemeente Gorinchem. Hierop bouwen we voort. Waar het nu nog gefragmenteerd is, komen we met dit nieuwe erfgoedbeleid tot een integrale beleidsbenadering.

Hieruit zijn de onderstaande vijf uitgangspunten voor het erfgoedbeleid voortgekomen.
Deze komen ook terug in de uitvoeringsagenda.

1. Inzichtelijk maken van erfgoedwaarden
2. Beschermen van monumenten en hun omgeving
3. Behoud van erfgoed door ontwikkeling
4. Het erfgoed beleefbaar maken
5. Samen verantwoording dragen voor erfgoed

De integrale Erfgoedwet (1 juli 2016) heeft betrekking op onze museale objecten en museale collecties, en op monumenten en archeologie op het land en onder water. Samen met de Omgevingswet, die op 1 januari 2024 is ingegaan, ziet de Erfgoedwet toe op een integrale bescherming van ons cultureel erfgoed.

Ingrepen in de directe omgeving mogen benoemd erfgoed niet ontsieren of beschadigen. Het gaat hierbij om historische gebouwen, objecten, structuren en groene monumenten die door de overheid vanwege cultuurhistorische waarden als belangrijk zijn aangemerkt zoals rijksmonumenten, rijksbeschermd stadsgezicht, maar ook om de gemeentelijke monumenten, die volgens de regels van het omgevingsplan zijn beschermd. Dit is belangrijk omdat dit de beleving en het aanzicht van het monument of object kan verminderen. Zie hiervoor ook in bijlage 2 het Verdrag van Granada en het Besluit Kwaliteit Leefomgeving. Wanneer het cultureel erfgoed geen beschermde status heeft, is de vraag steeds: behoud je het erfgoed, pas je het in of is erfgoed met name een inspiratiebron bij bijvoorbeeld grote transformaties?

Ook binnen het provinciaal- en lokaal beleid is al veel geregeld. Een aantal onderdelen van het erfgoedbeleid en het borgen van wettelijke taken is uitgevoerd en vastgesteld in verordeningen, bestemmingsplannen (per 1 januari overgegaan in het tijdelijke deel van het omgevingsplan) en nota's.

Daarnaast zorgt de Archiefwet dat het papieren en digitale erfgoed bewaard wordt.

> *"Geen vreeze maar kloekmoedigheid bepaal' de mate van uw beleid"*
>
> *~ tekst in oude raadzaal Zwijndrecht*

De gemeente voldoet zodoende aan haar wettelijke taken. Toezicht en handhaving is goed geregeld. Er ligt nog wel een wettelijke opgave vanuit de Omgevingswet om de biotoop van monumenten in kaart te brengen. Deze wordt hieronder meegenomen in het nieuwe beleid.

In bijlage 2 is een inventarisatie gemaakt van alle beleidskaders en -regels op rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau.

3.1 Inzichtelijk maken van erfgoedwaarden

Het erfgoedbeleid van Gorinchem is gericht op het benadrukken van de diversiteit en rijkdom van de stad, ons kleurrijke Gorinchem. Hierdoor krijgen we meer inzicht in materieel en immaterieel erfgoed. Kunnen we het beter zichtbaar maken en ook beschermen. Hoe gaan wij het inzichtelijk maken?

3.1.1 Onderzoek naar erfgoedwaarden

Hoofdstuk twee gaf inzicht in de kernkwaliteiten, die onderdeel uitmaken van het DNA van Gorinchem. Maar het DNA omvat veel meer. Daarom is aanvullend onderzoek nodig op onderdelen van het DNA die niet eerder in kaart zijn gebracht of waarvan de erfgoedwaarde nog niet bepaald is, zoals industrieel en post 65 erfgoed. Dit wordt zowel door externe experts gedaan als door participatie met de inwoners. Wat is de inwoners dierbaar in de stad? Waar zijn zij aan gehecht? Wat geeft een wijk identiteit? Dit sluit aan bij de gedachte van het Verdrag van Faro.

ERFGOEDPARTICIPATIELADDER

Participatie is een gelaagd begrip dat meerdere niveaus bevat. De 'ladder' hieronder vat deze vijf trappen samen: hoe hoger u op de ladder klimt, hoe meer u de besluitvorming uit handen geeft. Elke trap is even waardevol. Informatie delen zien we als basis voor alle volgende stappen. Belangrijk is wel om duidelijk aan de deelnemers te communiceren waar de beslissingen uiteindelijk genomen worden. FARO ontwikkelde en gebruikte dit schema voor onder andere waarderingstrajecten.

	OMSCHRIJVING	ROL ERFGOEDORGANISATIE	WERKVORMEN	
LATEN DOEN, DENKEN, BESLISSEN	• zelfbestuur, zelfbeschikking • de organisatie geeft uit handen, ondersteunt en faciliteert	Vooral een coach: • advies geven • voorwaarden scheppen • praktisch (en logistiek) ondersteunen	De beslissing ligt hier bij de deelnemers. U kunt hen helpen door hen kaders en instrumenten, zoals bijvoorbeeld checklists, aan te reiken. Het is belangrijk om op voorhand de taken en verantwoordelijkheden helder af te spreken en te verdelen.	05
SAMEN DOEN, DENKEN, BESLISSEN	• samen ontwikkelen, samen uitvoeren; er wordt mee-beslist, mee-gedacht en mee-gedaan • er is een gelijkwaardig partnerschap tussen organisatie en participanten	Vooral een partner: • doorvragen • zoeken naar *common ground* en consensus • inbreng van de andere respecteren • het eigen standpunt van de erfgoedorganisatie duidelijk verwoorden	Hier wordt de beslissing samen genomen en dus zijn er vergadertechnieken en/of stemprocedures nodig.	04
ADVIES VRAGEN	• participanten formuleren een advies aan de erfgoedorganisatie • participanten bevragen kritisch werking en resultaten	Vooral een moderator: • niet oordelen, wel doorvragen • iedereen aan het woord laten • argumenten pro en contra oplijsten • conflicten bespreekbaar maken	Vaak vertrekken dit soort participatievormen van een voorzet door de organisatie en spelen deze zich af op het vlak van beleid: een ontwerp van beleidsplan, doelstellingen … Ook kan een groep op dit niveau een SWOT-analyse maken. De groep brengt formeel advies uit, maar de uiteindelijke beslissing blijft bij de erfgoedorganisatie.	03
INBRENG VRAGEN	• de erfgoedorganisatie vraagt om feedback of een concrete bijdrage • de erfgoedorganisatie vraagt om specifieke informatie over een bepaald type erfgoed • participanten formuleren vrijblijvend voorstellen over mogelijke acties en beleid	Vooral een onderzoeker: • luisteren, samenvatten, doorvragen • niet oordelen • inspireren en stimuleren • ondersteunen en voorwaarden scheppen	Werkvormen die u hier kunt inzetten hebben een brainstorm-achtig karakter. Denk bijvoorbeeld aan een worldcafé, waarbij mensen in kleine groepjes ervaringen, ideeën en informatie delen. Onder deze trap vallen ook projecten waarbij deelnemers informatie bijdragen (bv. taggen), of een deel van een erfgoedtaak op zich nemen …	02
INFORMATIE DELEN	• de erfgoedorganisatie informeert over de activiteiten en/of het beleid • de organisatie legt uit waarom deze activiteiten plaatsvinden en waarom bepaalde keuzes worden gemaakt	Vooral een lesgever: • toelichten • definiëren • herkenning mogelijk maken • nieuwsgierigheid prikkelen	Naast presentaties zijn hier vooral didactische werkvormen aan zet. Manieren om mensen te laten proeven van erfgoedwerk bijvoorbeeld door zaken te demonstreren, een blik achter de schermen te geven, of door collega's te laten vertellen over hun werk.	01

3.1.2 Erfgoedkaart

Om erfgoed goed inzichtelijk te krijgen, maken we op stads- en wijkniveau een kaart, waarop alle lagen van erfgoed duidelijk aangegeven staan. Het gaat dan om materieel en immaterieel erfgoed, groen erfgoed, archeologie, de omgeving van een monument of het beschermd stadsgezicht. Wij noemen dit een digitale erfgoedkaart. Deze helpt ook om integrale keuzes te kunnen maken op stads- en wijkniveau. Zo kunnen er inhoudelijk gemotiveerde besluiten genomen worden. Het zorgt ervoor dat er overzicht is van wat er aan erfgoed aanwezig is, welke cultuurhistorische waarden in ieder geval beschermd moeten worden en welke waarden bij herontwikkelingen en transitieopgaven als inspiratiebron kunnen dienen. Deze erfgoedkaart krijgt een doorwerking in het omgevingsplan en de daarin gestelde regels en wordt digitaal ontsloten.

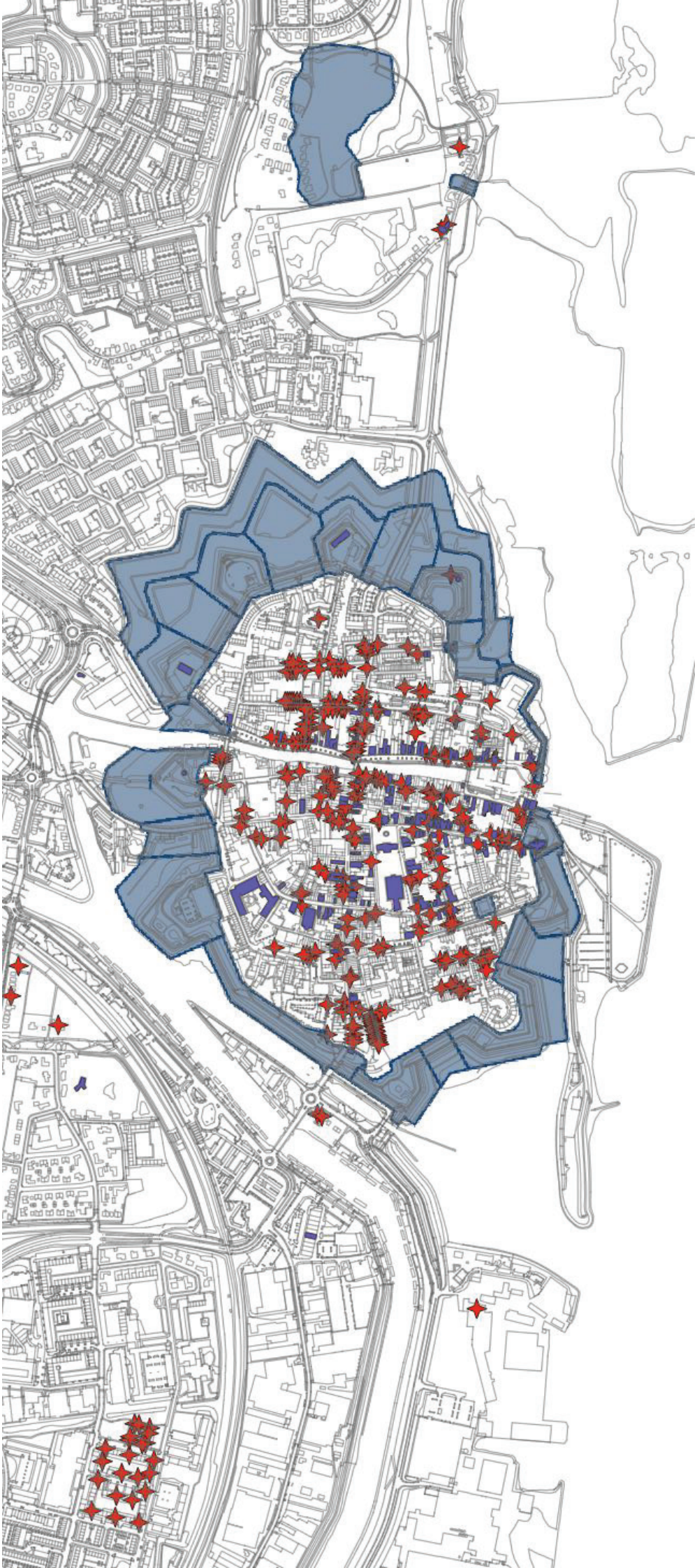

3.2 Beschermen van monumenten en hun omgeving

We zetten actief in op de bescherming van waardevol erfgoed. Het richt zich op onderscheidend en uniek erfgoed, waarbij zowel de objecten als hun omgeving de nodige ruimte en kwaliteit krijgen. Dit doen wij enerzijds door het naleven van relevante wetten en verordeningen zoals beschreven in bijlage 2 en anderzijds door het stellen van een aantal kaders die hieronder beschreven zijn.

3.2.1 Regels in het omgevingsplan

Verschillende onderdelen van erfgoed zijn al opgenomen in het tijdelijke deel van het omgevingsplan en de Verordening Fysieke Leefomgeving. De transitie naar het permanente omgevingsplan doen wij via gebiedspaspoorten. Per wijk beschrijven we de ambities voor behoud en ontwikkeling van het erfgoed. Dit wordt verankerd door regels en werkingsgebieden in het omgevingsplan op te nemen.

Om het erfgoedbelang extra te borgen geven we de commissie Omgevingskwaliteit (zie kader) een advieskader. In het omgevingsplan verwijzen we naar het programma Erfgoed en Ruimtelijke kwaliteit, zodat deze gemeentelijke adviescommissie zich hierop kan baseren in haar adviezen. Hierbij geldt, hoe eerder zij betrokken wordt in de planvorming, des te beter de uitkomst.

Bestuurlijk hebben we hiermee een goed doordacht beleid in handen waarmee integraal gestuurd kan worden op omgevingskwaliteit. Zo benut je maximaal koppelkansen met andere werkvelden. Erfgoed kan een belangrijke aanjager zijn bij ontwikkelingen.

Gemeentelijke Commissie Omgevingskwaliteit:

In de Verordening Fysieke Leefomgeving (2018) is opgenomen dat er een onafhankelijke adviescommissie moet zijn, de commissie Omgevingskwaliteit. Deze bestaat uit twee subcommissies. De subcommissie Ruimtelijke Kwaliteit adviseert over het uiterlijk van bouwwerken (architectonische en welstandsaspecten), de subcommissie Erfgoed adviseert over monumenten en cultuurhistorie (erfgoedaspecten). Het uitgangspunt is het bestendigen van de inrichting en de dienstverlening van de commissies. Daarom wordt de advisering door de subcommissie Ruimtelijke Kwaliteit in de verordening opgedragen aan de externe organisatie Dorp, Stad en Land.

3.2.2 Beschermen van de omgeving van het monument

Om de kwaliteit van de omgeving van een beschermd gemeentelijk- en Rijksmonument in de gemeentelijke kaders te borgen, inventariseren we de omgeving van monumenten. We stellen regels en werkingsgebieden voor om de monumentbiotoop te waarborgen. Deze worden in het omgevingsplan opgenomen.

De analyse van de omgeving van het monument wordt door de verschillende werkvelden binnen de gemeente uitgevoerd: Stedenbouw, Ruimtelijke Ordening en Erfgoed. Het is onderdeel van het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit dat onder het beleidshuis van de gemeente valt. Hier binnen zal het dan ook uitgewerkt worden.

Bij de analyse wordt gekeken naar verschillende relaties van de omgeving tot het monument:

- **Bij de ruimtelijke relatie gaat het om de relatie tussen het monument en zijn omgeving zoals je die kunt zien en beleven. Deze relatie kent twee niveaus:**
  - De directe ruimtelijke omgeving is de ruimte waarbinnen het monument zichtbaar is en zijn invloed uitoefent (invloedssfeer). Wanneer beïnvloedt iets de monumentale waarde van beschermde monumenten en wanneer wordt die aangetast?
  - Bij de stedenbouwkundige situering gaat het om de relatie tussen het monument en zijn omgeving vanaf grotere afstand, mogelijk door een zichtas of door de solitaire positie van het monument in zijn omgeving.

- **Bij de functionele relatie gaat het om de relatie tussen het monument en zijn omgeving, die belangrijk is voor de waardering, het functioneren en de instandhouding van het monument.**

De resultaten van bovenstaande analyse worden gedeeld met de raad. Hierbij wordt gekeken naar mogelijke impact die deze biotopen voor inwoners heeft en of en hoe er gecompenseerd kan worden.

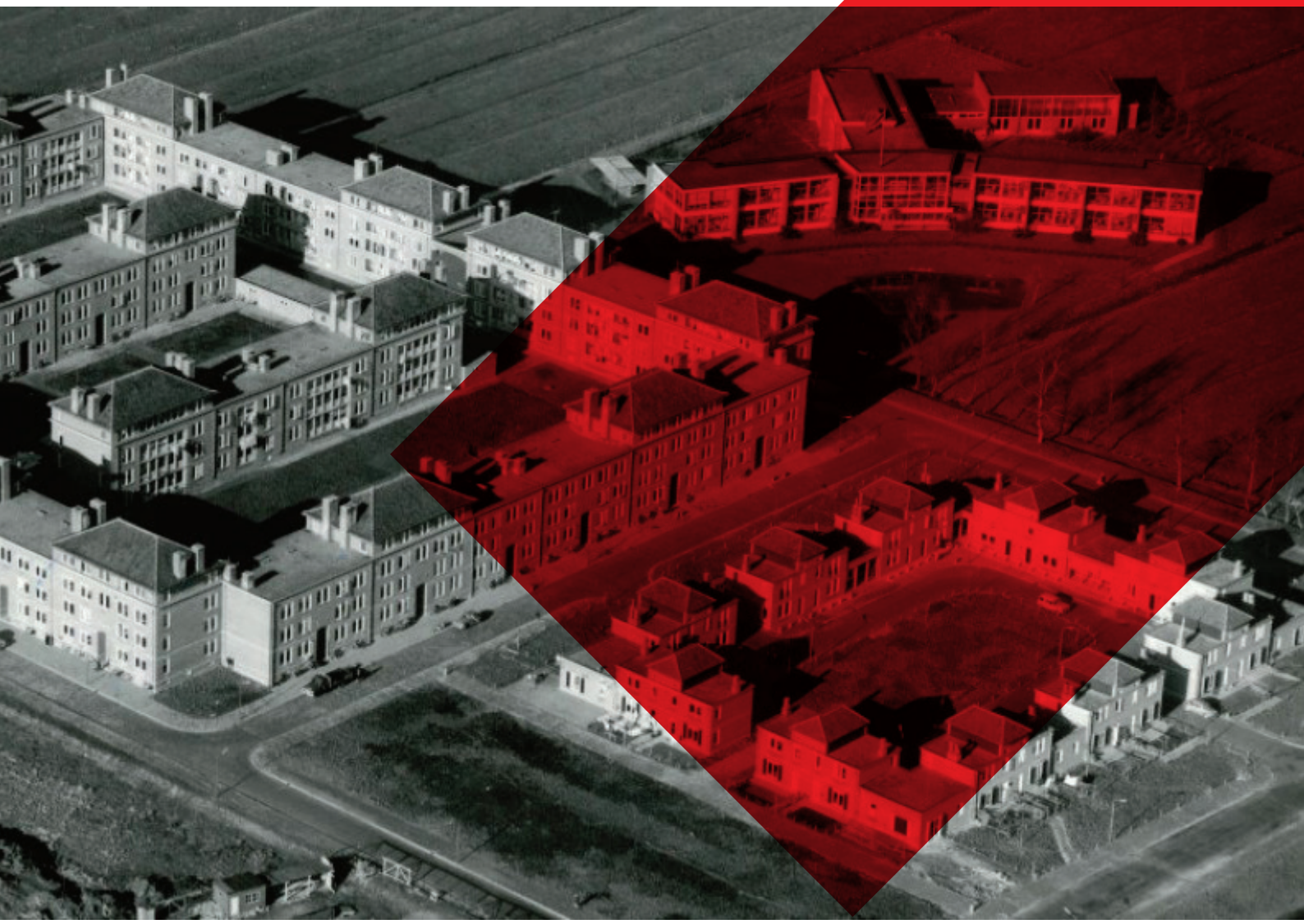

3.2.3 Goed erfgoedbeheer

Het monumentale vastgoed dat in eigendom is van de gemeente moet goed beheerd worden. De ambitie moet omhoog. De afdeling Vastgoed hanteert nu voor alle panden 'normaal gebruik' conditie 2 en/of 3. Voor het monumentale vastgoed willen wij dat naar 'representatief gebruik' conditie 1 en/of 2 opschalen. Daar waar achterstallig onderhoud is, gaan we onderzoeken wat er gedaan kan worden en wat de kosten daarvan zijn. Basis hiervoor zijn de rapporten van de Monumentenwacht. We zoeken hierbij naar externe financiering.

Bij verkoop van een monumentaal pand van de gemeente zorgen we voor een goede overdracht. De verkoop is inclusief een bouwhistorische waardestelling.

Met name het beheer van het Unesco Werelderfgoed binnen de gemeentelijke vastgoed portefeuille moet naar een hoger niveau gebracht worden. Naast de panden gaat speciale aandacht naar het beheer van monumentaal groen: bomen, wallen, bastions en lanen. Dit betekent dat budgetten van de afdeling Beheer ook beter afgestemd moeten worden op de onderhoudsbehoefte van het erfgoed om het behoud van de cultuurhistorische waarde te kunnen borgen en te versterken voor nu en in de toekomst.

Muren van de vesting hebben tot op de dag van vandaag een belangrijke waterkerende functie. De vestingmuren voldoen nog aan de eisen en normen om hoog water te kunnen keren en zullen de komende jaren niet verder versterkt worden. Ze worden wel gerestaureerd.

We beheren het erfgoed met respect voor ecologische waarde. Oude muren, daken, bestrating en waterwegen zijn een walhalla voor dieren, planten en insecten. De werkvelden beheer, ecologie en erfgoed gaan per initiatief met elkaar in gesprek waarbij goed en haalbaar beheer van erfgoed leidend is.

3.2.4 Nieuwe aanwijzingen voor gemeentelijke monumenten

De gemeente hecht waarde aan haar gemeentelijk monumentenbeleid en wil meer monumenten aanwijzen. In 2018 is gestart met een nieuw juridisch regime: onder andere verordeningen, bestemmingsplan en een uitvoeringsprogramma. In 2021 is gestart met het formele aanwijzingstraject en in 2022 is de eerste fase van aanwijzing afgerond. De gehele afronding staat voor 2024. Totaal zijn 240 monumenten en beeldbepalende gebouwen benoemd. Door de experts werd destijds alleen naar de buitenkant van gebouwen gekeken en niet naar de interieurs. Deze zijn wel automatisch mee beschermd bij aanwijzing. Bestuurlijk was gekozen voor een maximum van 240 gebouwen.

Om plekken, gebouwen en objecten die het DNA van Gorinchem uitdragen voor toekomstige generaties te behouden, is het noodzakelijk om de huidige lijst van 240 aan te vullen en nieuwe gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden aan te wijzen. Hiervoor is onderzoek van wezenlijk belang.

We gaan hiervoor verschillende thema's onderzoeken en stellen voor om nieuwe aanwijzingen te doen.

3.2.5 Toezicht en handhaving beschermd erfgoed

Toezicht en handhaving van beschermd erfgoed zijn een wettelijke taak van de gemeente. Eigenaren van beschermde rijksmonumenten zijn wettelijk verplicht het rijksmonument dusdanig te onderhouden dat er geen cultuurhistorische waarden verloren gaan.

Ditzelfde geldt voor gemeentelijke monumenten. De gemeente spreekt de eigenaar aan als verval van waarden dreigt en kan daarbij last onder bestuursdwang opleggen.

Handhaving van beschermd erfgoed gaat samen met betere communicatie naar gebruikers van erfgoed. Doel is een beter bewustzijn over de status en waarden van erfgoed bij inwoners en gebruikers. Zodat we samen zorgen voor het erfgoed.

Het behoud en beschermen van ons erfgoed heeft het nodig om in de opvolging van handhaving strenger te worden. Dit vergt capaciteit en geld.

3.3 Behoud erfgoed door ontwikkeling

Behoud door ontwikkeling is een integraal onderdeel van het beleid, waarbij nieuwe ontwikkelingen het historische karakter respecteren en versterken. Bij stedelijke en ruimtelijke ontwikkelingen waar erfgoed fysiek of immaterieel aanwezig is, wordt erfgoed gebruikt als basis voor ruimtelijke en fysieke ontwikkelingen.

3.3.1 Erfgoed als onderdeel van het ontwikkelperspectief

Erfgoed is een kernkwaliteit van de fysieke leefomgeving binnen de Omgevingswet en daardoor een belangrijk onderdeel van de Omgevingsvisie van Gorinchem. Erfgoed is aanjager voor ruimtelijke planvorming en ontwikkeling.

Bij kaderstelling van een te ontwikkelen gebied moet erfgoed aan de voorkant meegenomen worden. Bijvoorbeeld bij de intaketafel. Erfgoed is daarmee onderdeel van het ontwikkelperspectief. Beschermd erfgoed kan hierdoor behouden blijven. Denk ook aan archeologisch en immaterieel erfgoed om richting te geven. Aanwezige cultuurhistorische gebouwen en elementen worden vanaf het begin meegenomen in het plan- of ontwerpproces. Dit alles gaat niet vanzelf. Dit vergt aandacht. De juiste kennis moet beschikbaar zijn en in de planvorming moet ruimte zijn om erfgoed deel te laten uitmaken van de nieuwe ontwikkelingen. In het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit worden deze kwaliteiten van erfgoed binnen de ruimtelijke ontwikkeling van Gorinchem gewaarborgd.

Ook erfgoed dat geen beschermde status heeft is van belang en speelt een duidelijke rol. Erfgoed kan dienen als inspiratie en 'place making' - een mensgerichte benadering in het plannen en vormgeven van de publieke ruimte - om plannen passend te maken en meer kwaliteit te geven. Het zorgt hiermee voor identiteit van een nieuwe wijk of bij transformatie van een gebied. Het draagt bij aan een goed vestigingsklimaat, een aantrekkelijke omgeving om in te winkelen, elkaar te ontmoeten, te recreëren en te werken.

3.3.2 Erfgoed als inspiratie voor klimaatadaptatie

Erfgoed biedt kansen in het inclusief en klimaatbestendig inrichten van de openbare ruimte. Het kan dan ook als basis dienen om de leefomgeving te verbeteren. Vanuit historisch perspectief kunnen nieuwe inzichten gevormd en toegepast worden. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van oude watergangen, structuren en technieken.

Wij willen in samenwerking met het werkveld klimaatadaptatie de volgende onderwerpen aanpakken:

- We maken inzichtelijk waar klimaatverandering een risico vormt voor het verlies of aantasting van ons cultureel erfgoed als gevolg van wateroverlast, droogte, bodemdaling stormen hittestress en ander extreem weer.
- De digitale erfgoedkaart zoals benoemd in 3.1.2. helpt om inzichtelijk te krijgen waar erfgoed en klimaatadaptatie kansen bieden en waar ze elkaar belemmeren.
- Bij het klimaatbestendig maken van onze leefomgeving gebruiken we de cultuurhistorische kennis voor de inrichting van het landschap en het natuurlijk systeem. Het water- en bodemsysteem krijgen een sturende rol bij de inrichting van ons landschap.
- De werkvelden erfgoed en klimaatadaptatie trekken samen op bij het inzichtelijk maken van verzakkingsproblemen en schade aan monumentale panden door bodemdaling.

3.3.3 Erfgoed in relatie tot duurzaamheid

De stad duurzamer maken is een belangrijke opgave binnen de Omgevingsvisie. Dit heeft ook een uitwerking op het erfgoed. De afdeling Erfgoed denkt en werkt hieraan mee vanuit de kwaliteit van erfgoed. Ontwikkelingen in het kader van duurzaamheid vereisen maatwerk, waarbij secuur moet worden gekeken dat het aanzicht van gevels en de beleving van het erfgoed niet aangetast wordt.

- Zo speelt de energietransitie op verschillende locaties waar erfgoed aanwezig is. De afdeling Erfgoed gaat samen met het werkveld duurzaamheid onderzoeken wat de rol van erfgoed hierin kan zijn. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de vele transformatorhuisjes die er moeten komen, ook in het beschermde stadsgezicht van de binnenstad.
- Het plaatsen van zonnepanelen op monumentale daken is een uitdaging. Daarom voert de gemeente Gorinchem het zonnepanelenbeleid (2024) uit. Hierin wordt op maat gekeken naar wat mogelijk is per monument. In het beschermde stadsgezicht is dit per zone aangegeven.
- Samen met de afdeling Duurzaamheid onderzoeken we hoe monumenteigenaren gesteund kunnen worden in het verduurzamen van hun huis zowel met advies als met financiële ondersteuning.

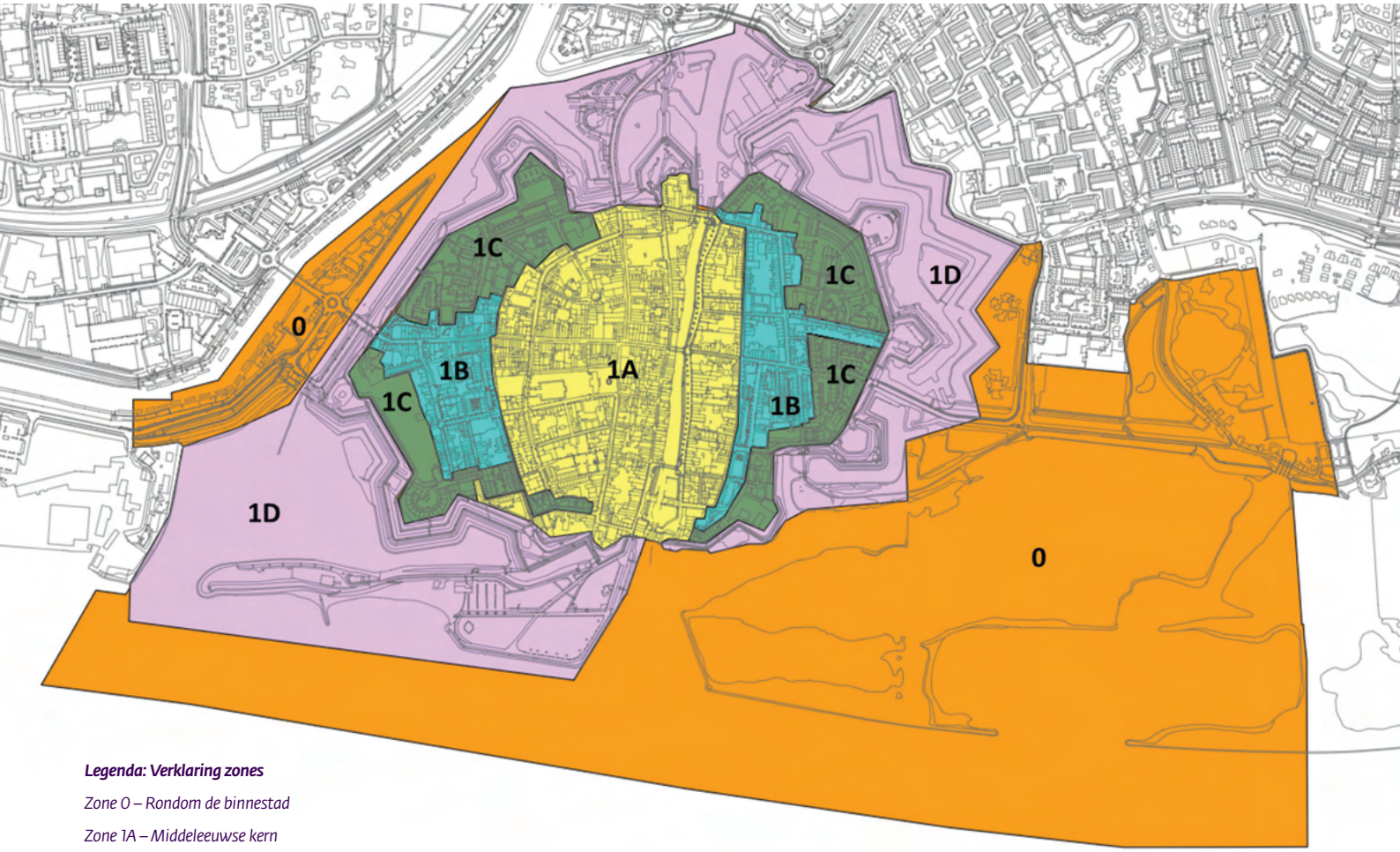

Legenda: Verklaring zones

Zone 0 – Rondom de binnestad

Zone 1A – Middeleeuwse kern

Zone 1B – De behouden stad

Zone 1C – De vernieuwde stad

Zond 1D – Vestingwallen en Buiten de Waterpoort

3.3.4 Rijksbeschermd stadsgezicht en mobiliteit

De binnenstad en haar omgeving is rijksbeschermd stadsgezicht. Voor de bescherming van het erfgoed is het de grote wens om de binnenstad autoluw te maken.

De vestingwallen zijn Unesco Werelderfgoed en hier staan twee bastions vol met geparkeerde auto's. Wij gaan samen met het werkveld mobiliteit onderzoeken of er mogelijkheden zijn om in de toekomst buiten de wallen in de nabijheid van de binnenstad parkeergarages te realiseren. Er ligt een bestuurlijke wens om goede en veilige fietsvoorzieningen te realiseren als alternatief voor de auto. Vooral in de binnenstad is dit een uitdaging. We gaan in overleg met de betrokken werkvelden meedenken in mogelijkheden om dit binnen erfgoed-locaties op te lossen.

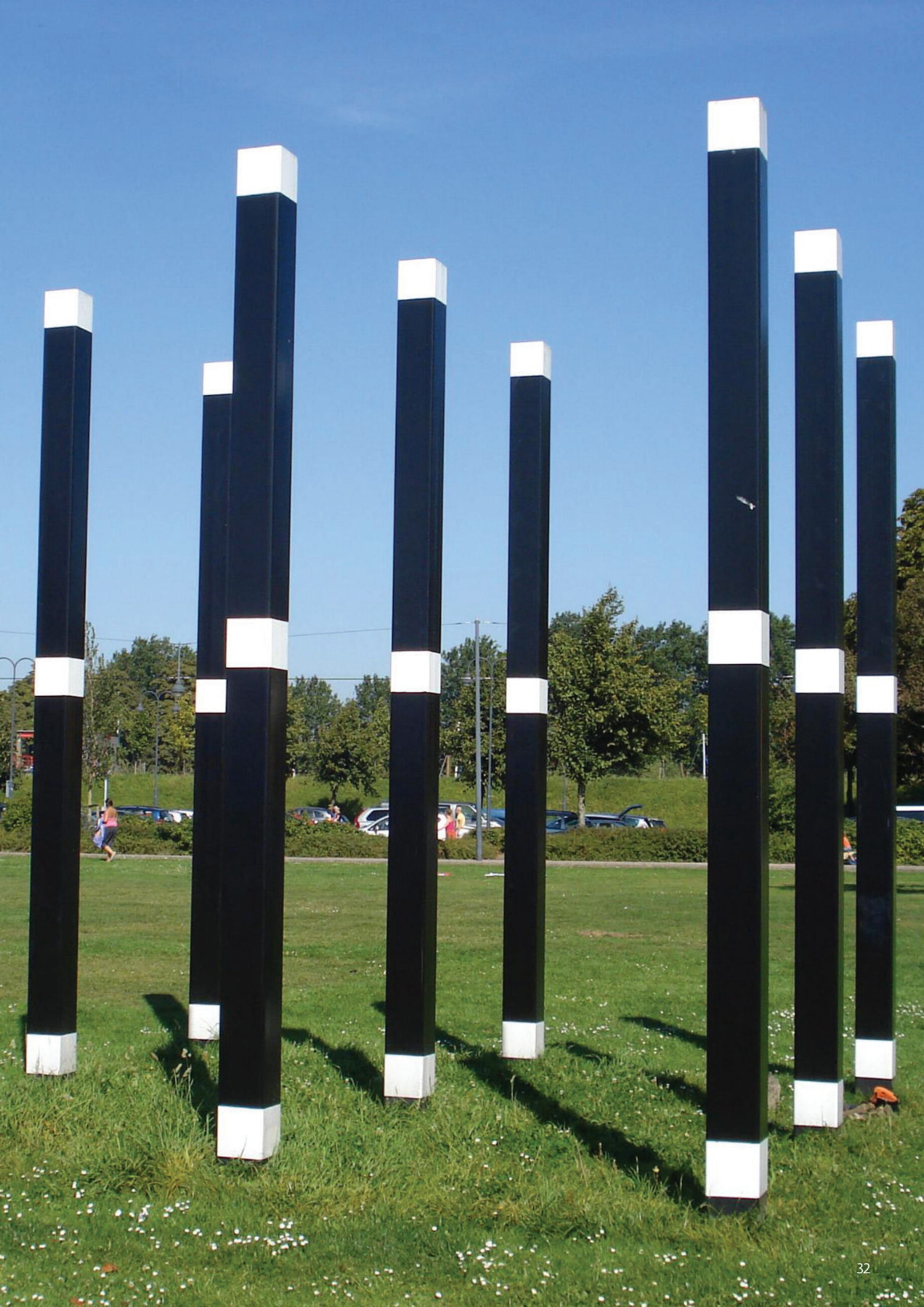

3.3.5 Kunst in de openbare ruimte is dynamisch

Gorinchem heeft, voor een stad van haar omvang, veel kunstwerken in de openbare ruimte (131 kunstwerken in 2024). De kunstwerken zijn onderdeel van het cultureel erfgoed van Gorinchem.

Onder andere in de jaren '70 was Gorinchem een geliefde vestigingsplaats voor kunstenaars die zich bezighielden met geometrische abstracte kunst. Dankzij Symposion werden niet alleen veel opdrachten gegeven voor kunst in de openbare ruimte maar het zette Gorinchem ook internationaal op de kaart. Veel van de door hen gemaakte kunstwerken vinden we nog terug in ons straatbeeld en een aantal daarvan is van grote waarde.

De stad staat vol met kunst. Vanuit de afdeling Beheer is er geen ruimte meer voor nieuwe kunst. Samen met de afdelingen Beheer, Erfgoed, Stedenbouw en Cultuur moet er bij nieuwe initiatieven op maat gekeken worden of er een locatie is en of er financiën zijn om het te beheren. Bij transities en ontwikkelingen passen de bestaande kunstwerken niet altijd bij de nieuwe plannen. Is dat erg? Nee, dat is het niet. Ook kunst in de openbare ruimte kun je ontzamelen. Dit moet wel secuur en in overleg met alle stakeholders gebeuren. In eerste instantie wordt er, wanneer het kunstwerk een belangrijk historische of inhoudelijke waarde heeft, altijd gekeken of het op een andere locatie geplaatst kan worden. Wanneer dit niet mogelijk is wordt het teruggegeven aan de kunstenaar of de nabestaanden.

Alleen opdrachten voor kunst in de openbare ruimte die site specifiek zijn worden door de bovenstaande werkvelden behandeld. Dit houdt in dat het gaat om kunst die iets over de locatie en de context zegt. Hiermee draagt het kunstwerk bij aan de beleving en identiteit van die plek, de wijk en daarmee de stad.

3.4 Erfgoed beleefbaar maken

Zorgvuldig beheer en het beleefbaar maken van erfgoed zijn cruciaal, evenals het promoten ervan. Wij gaan dat doen op basis van inhoud en waarde. Educatie en voorlichting over het erfgoed van Gorinchem zijn belangrijk, evenals het versterken van identiteit en gemeenschapszin door een verbinding te leggen tussen verleden en heden. We gaan het bewustzijn van de inwoners hierover aanwakkeren.

3.4.1 Rijksbeschermd stadsgezicht promoten

De binnenstad van Gorinchem en haar omgeving is in 1988 aangewezen als rijksbeschermd stadsgezicht, de Vestingwerken in 1993 als Rijksmonument. Doel van aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke ontwikkeling van deze gebieden, te onderkennen en te beschermen.

Wanneer er initiatieven zijn in het rijksbeschermd stadsgezicht, stellen we erfgoed voorop. We beredeneren vanuit de inhoud en de kernkwaliteiten van erfgoed die aanwezig zijn. We benadrukken de gevels, de oude (stedenbouwkundige) structuren, de vestingwallen en haar objecten.

Ondernemersvereniging Hartje Gorcum heeft plannen om in het winkelgebied een kwaliteitsslag te maken. De gemeente werkt met de werkvelden economie, beheer en erfgoed de komende jaren met hen samen. Erfgoed is hierbij leidend.

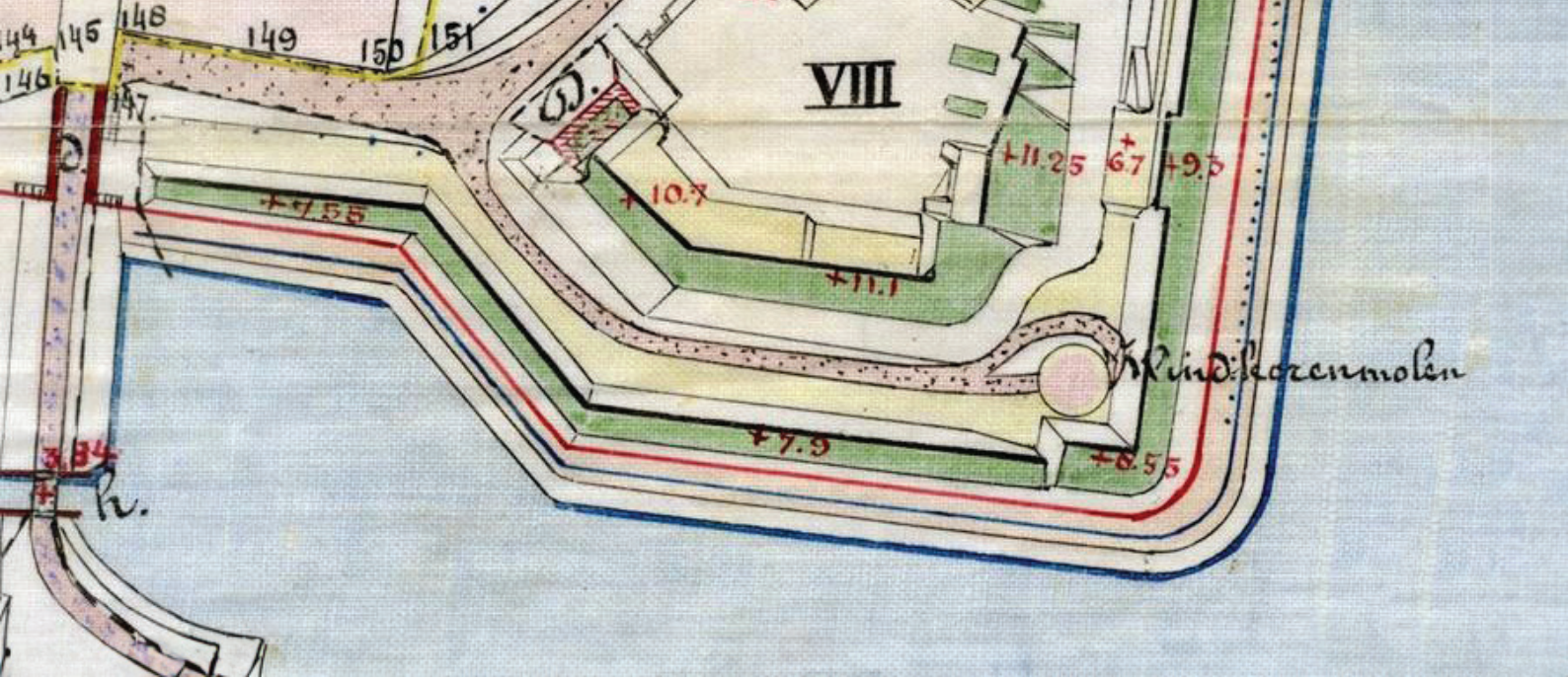

3.4.2 Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies beleefbaar maken

De vestingwallen maken deel uit van het Unesco Werelderfgoed en van het rijksbeschermd stadsgezicht.

De vestingwerken worden in 2025 meegenomen in het gebiedspaspoort Binnenstad. Doel is een integrale visie op de vestingwerken op te stellen in relatie tot de historische vestingstad waar zij deel van uitmaken. De ambities van de vesting als onderdeel van het gebiedspaspoort Binnenstad worden in de regels van het Omgevingsplan in 2026 meegenomen. Hiermee vervalt het huidige Vestingplan.

In het Vestingplan (2016) spelen verschillende thema's een rol: cultuurhistorie, recreatie, ecologie, economie, citymarketing en toerisme. Deze thema's worden meegenomen in het gebiedspaspoort.

De vesting is gelaagd, wat betekent dat ze in verschillende tijdsperiodes gebruikt is als militaire vesting, van de middeleeuwen tot aan de Koude Oorlog. Al deze tijdslagen van het militair erfgoed nemen we mee als inhoud om de verhalen van de vesting te vertellen.

De komende jaren onderzoeken wij onderdelen uit het Vestingplan op haalbaarheid en laten wij schetsontwerpen maken voor herinrichting en restauratie van de vesting. Hierbij maken we gebruik van de waardestelling die door bureau Lantschap voor de vesting is gemaakt. Doel is aan de ene kant om cultuurhistorische waarden terug te brengenen anderzijds om de vesting beleefbaar te maken voorrecreatie en toerisme. We houden hierin ook de koppelkansen met andere beleidsterreinen in de gaten.

Voor het uitvoeren van herinrichting en/of restauratie zal steeds gekeken worden naar cofinanciering tussen de gemeente, overige overheden en fondsen.

De werkvelden erfgoed, cultuur, toerisme, economie en city marketing trekken samen op om de verhalen van de gelaagde vesting aan inwoners en bezoekers van de stad te vertellen. De inhoud op basis van het Unesco Werelderfgoed is hierin leidend.

De gemeente is terughoudend in het plaatsen van informatieborden op de vestingwallen om verrommeling te voorkomen. De borden die geplaatst worden, lichten details van de vesting uit en dienen dan ook vooral om beter te kijken.

Alle plannen die in de kern- of bufferzone van het Unesco Werelderfgoed liggen worden getoetst aan de visuele integriteit. In het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit gaan we dieper op de visuele integriteit in.

3.4.3 Vastgoed openbaar toegankelijker

De gemeente heeft vastgoed in haar bezit om maatschappelijke doelen te bereiken. Eén van deze doelen is het beleefbaar maken van ons unieke erfgoed. Met name op de Vestingwal heeft de gemeente relatief veel vastgoed in haar bezit. Dit is echter niet altijd voldoende beleefbaar omdat het verscholen ligt, door externen gebruikt wordt of achter een hekwerk is gelegen. In samenwerking met de afdelingen Vastgoed, Cultuur en Samenleving wordt een voorstel gemaakt hoe ons vastgoed meer en beter toegankelijk/beleefbaar kan worden gemaakt. Dit kan worden verwerkt in het nieuwe vastgoed- en accommodatiebeleid.

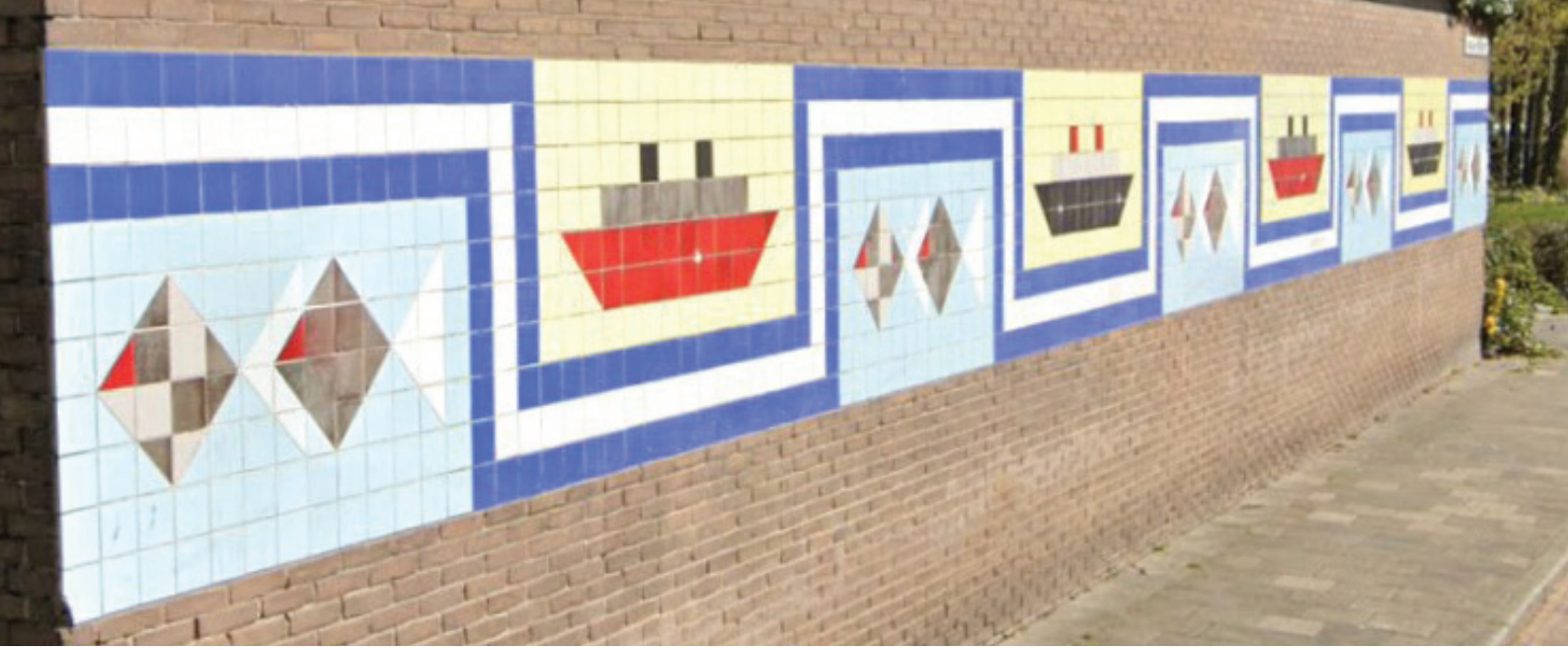

3.4.4 Wat leeft er in de stad, welke verhalen verbinden?

De zachte kant van erfgoed, het immateriële, ligt grotendeels bij de afdeling Cultuur. Bij de afdeling Stadsontwikkeling ligt juist de harde kant, het onroerende erfgoed. De afdelingen Erfgoed, Stadsontwikkeling en Cultuur stemmen inhoudelijk af welke verhalen met de stad worden verbonden. Verhalen van de inwoners, verhalen die als een beeldvormend/illustratief element kunnen dienen voor hoe Gorinchem zich over de eeuwen heen heeft ontwikkeld en wat dat betekende voor het dagelijks leven in de stad. Immaterieel erfgoed koppelen we aan onroerend en roerend erfgoed.

Samen betrekken wij het Gorcums Museum, het Regionaal Archief Gorinchem (RAG), erfgoedgemeenschappen en de openbare ruimte erbij. Verhalen dichtbij en klein, die wijkgericht zijn. Juist in de openbare ruimte krijgen de verhalen het beste respons.

Belangrijk hierin is aandacht voor het recente erfgoed. Juist de ontwikkelingen van de afgelopen decennia zijn van grote invloed geweest op de stad.

Daarnaast gaat de afdeling Erfgoed samenwerken met de cultuurcoaches in het programma Erfgoedwijsheid met de ambitie om van kinderen in het basisonderwijs ambassadeurs van de stad te maken. Alledaagse verhalen sluiten aan bij jongeren.

Samen met de kinderen zijn de inwoners de beste ambassadeurs om het erfgoed uit te dragen en levend te houden.

Daarom gaan we een aantal trajecten uitwerken in samenwerking met de werkvelden cultuur, economie en toerisme. Doel is om bewustzijn te creëren bij inwoners, maar ook bij bijvoorbeeld leveranciers van winkels en horeca van de binnenstad.

Ioan Osterwic
Nicolavs Pikus
Nicasius Ioannis
Arnoldus
Pastoor te
Hevnor
Antonius Hornari
Petrus Ascanus
Petrus Becanus
Iacobus Iacoius

3.4.5 City marketing en erfgoed

Het profileren van het cultureel erfgoed wordt door Stichting Gorinchem Citymarketing gedaan, dit heet Mooi Gorinchem. Zij promoten Gorinchem als de 'Mooiste vestingstad van Nederland'. Het blijft van belang dat cultuurhistorische elementen gekoesterd en in de schijnwerpers gezet worden, omdat ze de eigenheid van onze stad benadrukken en versterken.

Door Citymarketing is in 2024 het merk en de positionering van Gorinchem aangescherpt. Dit dient als basis voor de citymarketing strategie gericht op bezoekers. Erfgoed zit verweven in de Gorcumse identiteit en het merk en de positionering zijn dan ook mede gebaseerd op eerder opgehaalde kernkwaliteiten voor dit erfgoedbeleid. In de uitvoering van het erfgoedbeleid is Gorinchem Citymarketing een belangrijke partner in het beleefbaar maken van erfgoed en het uitdragen van de verhalen die in erfgoed verscholen liggen. Ook hier geldt vanuit inhoud, de cultuurhistorische waarde, de stad promoten.

Waar Citymarketing nu de aandacht alleen op de binnenstad richt, moet er meer aandacht komen voor ander erfgoed. Met name het wederopbouw- en industrieel erfgoed kan beter onder de aandacht gebracht worden.

De kansen van het erfgoed kunnen beter benut worden. Zowel in activiteiten als in de verbinding van bestaande netwerken. Denk daarbij aan watertoerisme, projecten met en over water en gebruik van oude structuren zoals dijklinten.

3.5 Samen verantwoordelijk voor erfgoed

Overheden, stakeholders en eigenaren van erfgoed hebben ieder een eigen rol. Zij vormen samen het draagvlak om erfgoed in Gorinchem aan de volgende generaties door te geven.

We willen de erfgoedeigenaren ondersteunen in het goed beheren van het erfgoed. Hiervoor wordt een set maatregelen opgesteld.

Daarnaast wil de gemeente nadrukkelijk de erfgoedgemeenschappen betrekken bij het meedenken en uitvoeren van het erfgoedbeleid en hen enthousiasmeren en faciliteren om zelf initiatieven te ontplooien.

3.5.1 Zorgdragen voor de monumenten in de stad

Wij voelen ons samen verantwoordelijk voor het restaureren en beheren van monumenten voor toekomstige generaties. Eigenaren van monumenten en beeldbepalende gebouwen dragen hier veel aan bij. Zij krijgen hierdoor ook met veel verplichtingen te maken. Wij willen hen ondersteunen aan deze verplichtingen te voldoen.

3.5.2 Kerkenvisie

Gemeente Gorinchem maakt, binnen het kader van haar Erfgoedbeleid, een kerkenvisie, een strategische visie waaruit duidelijk wordt hoe zij in de toekomst om kan gaan met kerkgebouwen.

Met behulp van de kerkenvisie willen wij inzicht krijgen hoe kerkgebouwen worden gebruikt, of er in de toekomst wellicht meer of juist minder behoefte is aan kerkgebouwen, of de kerkeigenaren behoefte hebben aan ondersteuning van de gemeentelijke overheid en of er moet worden nagedacht over toekomstige herbestemming van kerkgebouwen.

Het opstellen van een kerkenvisie gebeurt in dialoog tussen de gemeente, eigenaren van religieuze gebouwen, inwoners en erfgoedorganisaties. Het gaat dan over álle kerkgebouwen in de gemeente: monumentaal en niet-monumentaal, nieuw en oud, ongeacht geloof. Dus kijken wij ook naar bijvoorbeeld de twee moskeeën in onze stad.

De kerkenvisie is opgestart in 2024 en wordt in 2025 opgeleverd door middel van kerkpaspoorten.

OOP

3.5.3 Samenwerkingspartners

Gorinchem kent vele erfgoedgemeenschappen, zie hiervoor ook de inzet. Dit zijn met name de klassieke erfgoedgemeenschappen. De etnografische erfgoedgemeenschappen hebben we nog niet volledig in beeld. Denk hierbij onder andere aan de groepen die als arbeiders in Gorinchem zijn neergestreken en al lang deel uitmaken van de cultuur: Grieken, Turken, Italianen en Marokkanen. Deze groep arbeiders is een belangrijk onderdeel van het DNA van Gorinchem.

Wij gaan onderzoek doen naar etnografische erfgoedgemeenschappen zodat wij hen ook goed in het vizier hebben en kunnen betrekken in projecten en beleid. Dit doen wij in samenwerking met de afdelingen Cultuur en Samenleving.

Naast lokale gemeenschappen halen wij ook veel kennis uit regionale, landelijke en Europese erfgoedgemeenschappen. Zij kunnen een belangrijke rol spelen bij cofinanciering voor behoud van het erfgoed. Wij zorgen voor betrokkenheid bij de volgende organisaties:

- Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE)
- Provincie Zuid-Holland
- Erfgoedhuis Zuid-Holland
- Pact van Loevestein
- Stichting Vestingdriehoek
- Efforts, the European Federation of Fortified Sites

De gemeente gaat aandacht besteden aan het thema erfgoed binnen de door Gorcum Geïnspireerd gereorganiseerde Cultuurcafé's. Doel is om erfgoedgemeenschappen binnen Gorinchem een podium te geven waar ze kennis delen en hulpvragen uitwisselen en waar de gemeente thema's aankaart die actueel zijn binnen de fysieke leefomgeving of binnen het sociaal domein. De organisatie hiervan is in handen van de afdeling Cultuur.

Advies is om de huidige Erfgoed klankbordgroep op te heffen en de Cultuurcafé's als klankbord te gebruiken.

De gemeente gaat in gesprek met de Historische Vereniging Oud Gorcum kijken hoe er meer vrijwilligers geënthousiasmeerd kunnen worden. In nieuwe werkgroepen worden erfgoedthema's als industrieel erfgoed ondergebracht en beleefbaar gemaakt. Het is de bedoeling een afspiegeling van de Gorcumse gemeenschap bij de werkgroepen, en daardoor bij erfgoed, te betrekken.

Een aantal erfgoedgemeenschappen die betrokken zijn bij Gorinchem

- Historische Vereniging Oud Gorcum
- Werkgroep Vesting Gorinchem
- Stichting Stadsherstel Gorinchem
- Stichting Behoud Erfgoed de Vries Robbé
- Gorcums Museum
- Mooi Gorinchem
- Hendrick Hamel Museum
- Molenstichting SIMAV
- Archeologie werkgroep
- Waterschap Rivierenland
- Erfgoedhuis Zuid-Holland
- Provincie Zuid-Holland
- Erfgoedvereniging Heemschut, afdeling Zuid-Holland
- Pact van Loevestein
- Stichting Holz Fonds
- Grote Kerk
- Commissie Kunst in de openbare Ruimte
- Burgerleden Erfgoedcommissie
- De Spreekkamer van de stad
- Gorcums Klokkenluiders Gilde
- Vesting Werkgroep
- Stichting Gedenkplaats Martelaren Gorcumse Martelaren 1572
- Stichting Menno van Coehoorn
- Stichting Hendrick de Keyser
- Het Cuypersgenootschap
- Stichting Dorp, Stad en Land
- Rijksdienst van Cultureel Erfgoed

3.5.4 Uitdragen van de uitgangspunten van het Verdrag van Faro

> *"Het Verdrag van Faro stelt de mens en de samenleving centraal en hun relatie met erfgoed"*

Inwoners en erfgoedgemeenschappen kijken niet meer alleen verwachtingsvol naar de overheid. Veel vaker ligt het initiatief bij die partijen zelf, vaak in goede onderlinge samenwerking. Waar nodig en wenselijk geeft de gemeente ondersteuning.

De gemeente gaat de erfgoedgemeenschappen meer stimuleren en faciliteren en is daardoor steeds vaker de verbinder tussen erfgoedinstellingen, - verenigingen en erfgoedpartijen en minder bepalend. Dit sluit aan bij het gedachtegoed van het Verdrag van Faro (2024).

Onder het devies samen weten, samen zorgen gaan we vaker naar de inwoners toe om informatie op te halen. Steekwoorden hierbij zijn: beleving, zeggenschap en gedeeld eigenaarschap van de inwoners wat resulteert in draagvlak. We gaan met respect om met de kennis van inwoners en zijn nieuwsgierig naar hun erfgoedwensen. De wensen nemen wij, waar mogelijk, mee in het beleid.

De betekenis van erfgoed wordt namelijk niet alleen door experts bepaald, maar hangt ook samen met de waarde die leken eraan hechten. Juist de synergie tussen expert en niet-expert geeft extra dimensie en kracht aan het erfgoed.

De komende jaren zijn er veel transities binnen Gorinchem, met name in de Vleugels van de Stad. Hier past de gemeente het Verdrag van Faro actief toe om gemeenschapsidentiteit te bevorderen. Dit doet de afdeling Erfgoed in samenwerking met de afdeling Cultuur.

3.5.5 Erfgoedtafels van de provincie Zuid-Holland

We blijven aangehaakt bij twee Erfgoedtafels, zodat we kennis ophalen en subsidies kunnen aanvragen:

- Oude Hollandse Waterlinies (militair erfgoed)
- Waterdriehoek Hoek van Holland – Gorinchem (Industrieel en maritiem erfgoed)

3.5.6 Vestingdriehoek en Pact van Loevestein

De gemeente wil haar erfgoed uitdragen. Dit doet zij lokaal met Mooi Gorinchem. Gorinchem is onderdeel van het grotere Unesco Werelderfgoed. Om samen met de regio bezoekers te trekken maar ook om te kijken naar actuele opgaven binnen erfgoed is Gorinchem betrokken bij de Stichting Vestingdriehoek en het Pact van Loevestein. De gemeente is in beide stakeholder.

Naast de afdeling Cultuur en Economie, sluit de afdeling Erfgoed hier nu ook bij aan. Zo kunnen er verbindingen worden gelegd tussen opgaven en wordt cofinanciering van grotere projecten makkelijker gemaakt.

3.5.7 Samen de lasten dragen

In de stukken hierboven wordt al vaker gesproken over cofinanciering. De gemeente heeft een grote verantwoordelijkheid in het beheer en behoud van het cultureel erfgoed in de gemeente. Dat kan echter niet alleen vanuit de gemeentelijke begroting worden bekostigd.

De gemeente gaat actief subsidies aanvragen en fondsen aanschrijven. Dit doet zij niet alleen. In sommige projecten zullen erfgoedgemeenschappen penvoerder zijn omdat zij ook andersoortige fondsen kunnen aanschrijven.

Met name voor grootschalige projecten kijken we naar regionale, landelijke en Europese subsidies. We hebben het niet voor niets over cofinanciering, dit houdt in dat de gemeente zelf ook altijd zal moeten bijdragen aan de projecten.

Uitvoeringsagenda Erfgoedbeleid 2025-2028

Bijlage 1

Uitvoeringsagenda erfgoedbeleid 2025-2028

Gemeente Gorinchem

Uitvoeringsagenda erfgoedbeleid 2025-2028

Bijlage 1

Rijksbeleid, provinciaal - en lokaal beleid

TEKST: Annelou Evelein
VORMGEVING: Studio Più

Uitgave september 2024

INHOUD

1 Hoe gaan wij het erfgoedbeleid uitvoeren? 6

2 Inzichtelijk maken van erfgoedwaarden 8
2.1 Onderzoek naar erfgoedwaarden 9
2.2 Erfgoedwaarden inzichtelijk maken 10

3 Beschermen van monumenten en hun omgeving 12
3.1 Beschermen van de omgeving van monumenten 12
3.2 Goed erfgoed beheer 14
3.3 Nieuwe aanwijzingen gemeentelijke monumenten 15

4 Het erfgoed beleefbaar maken 16
4.1 Het rijksbeschermd stadsgezicht promoten 16
4.2 Het Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies beleefbaar maken 17
4.3 Wat leeft er in de stad, welke verhalen vertellen? 18
4.4 Verhalen vertellen 19

5 Samenwerken 20
5.1 Samen zorgdragen voor de monumenten in de stad 20
5.2 Samen de kerkenvisie opstellen 22
5.3 Faciliteren van erfgoedgemeenschappen 23
5.4 Erfgoedrituelen bij herontwikkeling 24

Financiële paragraaf 26

1 Hoe gaan wij het erfgoedbeleid uitvoeren?

De uitvoeringsagenda beslaat - in tegenstelling tot het beleid – de periode van de komende vier jaren. Hierna volgt een evaluatie. Dit kan leiden tot een bijstelling van het beleid en het formuleren van de uitvoeringsagenda voor daarop volgende vier jaren. Zo wordt er planmatig gewerkt aan het beleid.

De uitvoeringsagenda gaat uit van de vijf uitgangspunten die in hoofdstuk 3 van het beleid zijn geformuleerd, namelijk:

- **inzicht**
- **beschermen**
- **behoud door ontwikkeling**
- **beleefbaar maken**
- **samenwerken**

Het is een integraal erfgoedbeleid, dus ook de uitvoering daarvan is integraal. De afdeling Erfgoed werkt samen met andere afdelingen om de ambities waar te maken.

De uitvoering die onder het uitgangspunt 'Behoud door ontwikkeling' valt en over ruimtelijke kwaliteit gaat, is niet in deze uitvoeringsagenda opgenomen. Dit wordt in de uitvoeringsagenda van het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit meegenomen. Hieronder vallen ontwikkelperspectief bij herontwikkeling, klimaatadaptatie, duurzaamheid, mobiliteit en kunst in de openbare ruimte.

2 Inzichtelijk maken van erfgoedwaarden

2.1 Onderzoek naar erfgoedwaarden

De komende jaren gaan we een aantal erfgoedthema's onderzoeken. Hiervoor worden opdrachten verstrekt aan externe bureaus. Ook de TU Delft zal in 2024/2025 onderzoek doen naar het industrieel en maritiem erfgoed in het kader van de erfgoedlijn Waterdriehoek Hoek van Holland – Gorinchem. Daarnaast gaat de hogeschool Saxion in 2024/2025 ontwerpend onderzoek doen naar industrieel erfgoed van De Vries Robbé.

In chronologische volgorde staan hieronder de te onderzoeken thema's:

- Industrieel & maritiem erfgoed – 2024/2025
- Interieurs – 2025
- Groen erfgoed – 2026
- De objecten van de Oude Hollandse Waterlinie of/en
  de Nieuwe Hollandse Waterlinie langs de Dalemsedijk/Merwededijk/Waaldijk - 2025
- Wederopbouw - 2026
- Post 65 – 2026
- Verhalen (immaterieel erfgoed - 2027)

€ De financiering wordt gedekt door bestaand budget.

2.2 Erfgoedwaarden inzichtelijk maken

Om het DNA inzichtelijk te maken gaan we een kaart maken in Q-Gis. Een kaart met rijksmonumenten en een deel van de gemeentelijke monumenten is al te zien op het gemeentelijke geoportaal:
https://geoportaal.gorinchem.nl/geoapps/monumenten/index.html

De bestaande kaart wordt uitgebreid met alle definitief aangewezen gemeentelijke monumenten, beeldbepalende gebouwen, archeologische monumenten, rijksbeschermd stadsgezicht, groen erfgoed en de omgeving van de monumenten (biotopen). Deze openbare interactieve kaart wordt via verschillende platforms ontsloten.

Deze kaart wordt in de interne organisatie ingetekend in 2025.

De realisatie wordt door bestaande budgetten gedekt.

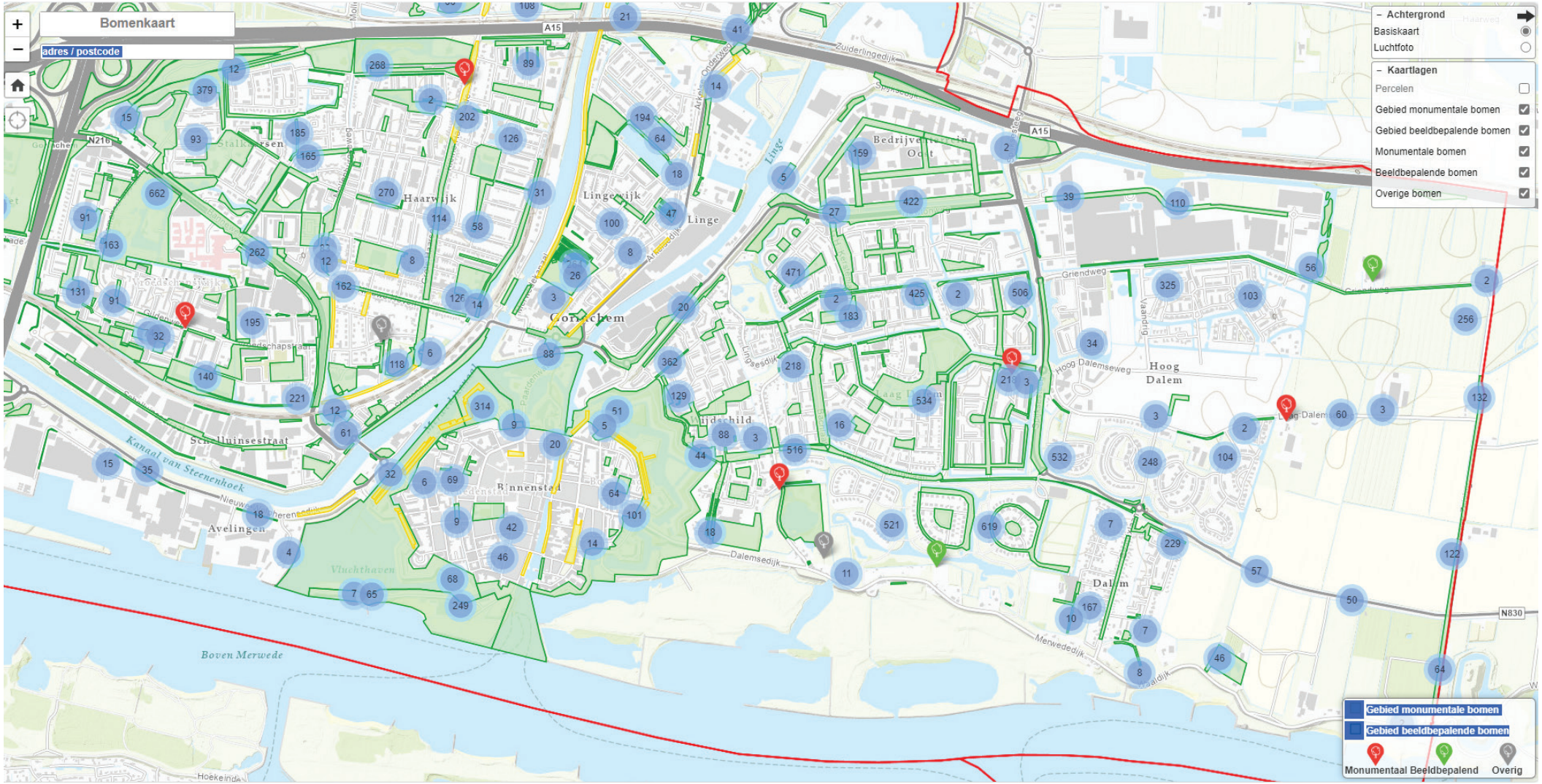
Bomenkaart
adres / postcode
Achtergrond
Basiskaart
Luchtfoto
Kaartlagen
Percelen
Gebied monumentale bomen
Gebied beeldbepalende bomen
Monumentale bomen
Beeldbepalende bomen
Overige bomen
Gebied monumentale bomen
Gebied beeldbepalende bomen
Monumentaal Beeldbepalend Overig
Haarwijk
Linge
Gorinchem
Hoog Dalem
Avelingen
Rinnenstad
Boven Merwede
A15
N216
N830

3 Beschermen van monumenten en hun omgeving

3.1 Inventarisatie omgeving van monumenten

De Omgevingswet schrijft voor dat de kwaliteit van de omgeving van een monument geborgd wordt. Om de omgeving van de monumenten (de biotoop) te benoemen, is een aantal stappen nodig die eind 2024/begin 2025 gemaakt moeten worden. Hierna kunnen de biotopen in 2026 in het Omgevingsplan gereguleerd worden. Dit doen we via de BAB-cyclus (bestand-analyse-beleid) die door het Gelders Genootschap is uitgedacht en die uit verschillende stappen bestaat.

Stap 1 - Het vaststellen van het monumentenbestand.

In dit basisbestand nemen we alle monumenten op die volgens de instructieregel beschermd moeten worden tegen ontsiering of beschadiging door ontwikkelingen in de omgeving. Ook planologisch beschermde objecten en gebieden moeten hierin meegenomen worden. Hiervoor worden verschillende, reeds bestaande bestanden, samengevoegd in een GIS kaart.

Hieronder vallen ook objecten of ensembles die onbeschermd zijn, maar die vanwege hun erfgoedwaarde tóch op een of andere manier in beeld zijn. Bijvoorbeeld geïnventariseerde maar niet aangewezen wederopbouwobjecten of gebouwen die door de erfgoedgemeenschappen onder de aandacht zijn gebracht. Deze gebouwen en objecten kunnen op basis van de inventarisatie op grond van de instructieregel, mogelijk alsnog in aanmerking komen voor bescherming via het omgevingsplan, óf zij kunnen van grote betekenis zijn voor de kwaliteit van de omgeving van een beschermd monument.

Stap 2 – Het maken van een analyse van de omgeving die verwerkt wordt in een kaart met werkingsgebieden.

Binnen het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit wordt een analyse gemaakt. Het doel hierbij is te komen tot een overzicht van gebieden waarin je bij ruimtelijke ontwikkelingen rekening wilt houden met de beschermde monumenten. Dit leidt tot vaststelling van de omgevingen van (te beschermen) monumenten. Dat kan variëren van grote, aaneengesloten gebieden met veel monumenten tot eenvoudige cirkels om solitair gelegen monumenten. Op de kaart wordt de onderbouwing van de analyse aangegeven en een beschrijving van de betekenis van de omgeving voor de beschermde monumenten.

Sommige relaties kunnen alleen door veldwerk bekeken worden, wat tijdrovend is. Het is dan ook aan te raden om zo spoedig mogelijk te starten met de analyse van de monumenten omdat dit ook nodig is voor de inventarisatie van de gebiedspaspoorten.

Stap 3 – Inhoud geven aan de instructieregel, het formuleren van beleid en regels.

In 2026 worden de regels van de biotopen van monumenten meegenomen in het Omgevingsplan. Aanvragen die binnen een monumentbiotoop vallen worden voor advies voorgelegd aan de commissie Ruimtelijke Kwaliteit. De initiatiefnemer moet dan duidelijk maken dat de activiteit geen aantasting is voor de het monument.

€ Dit wordt door bestaande budgetten gedekt.

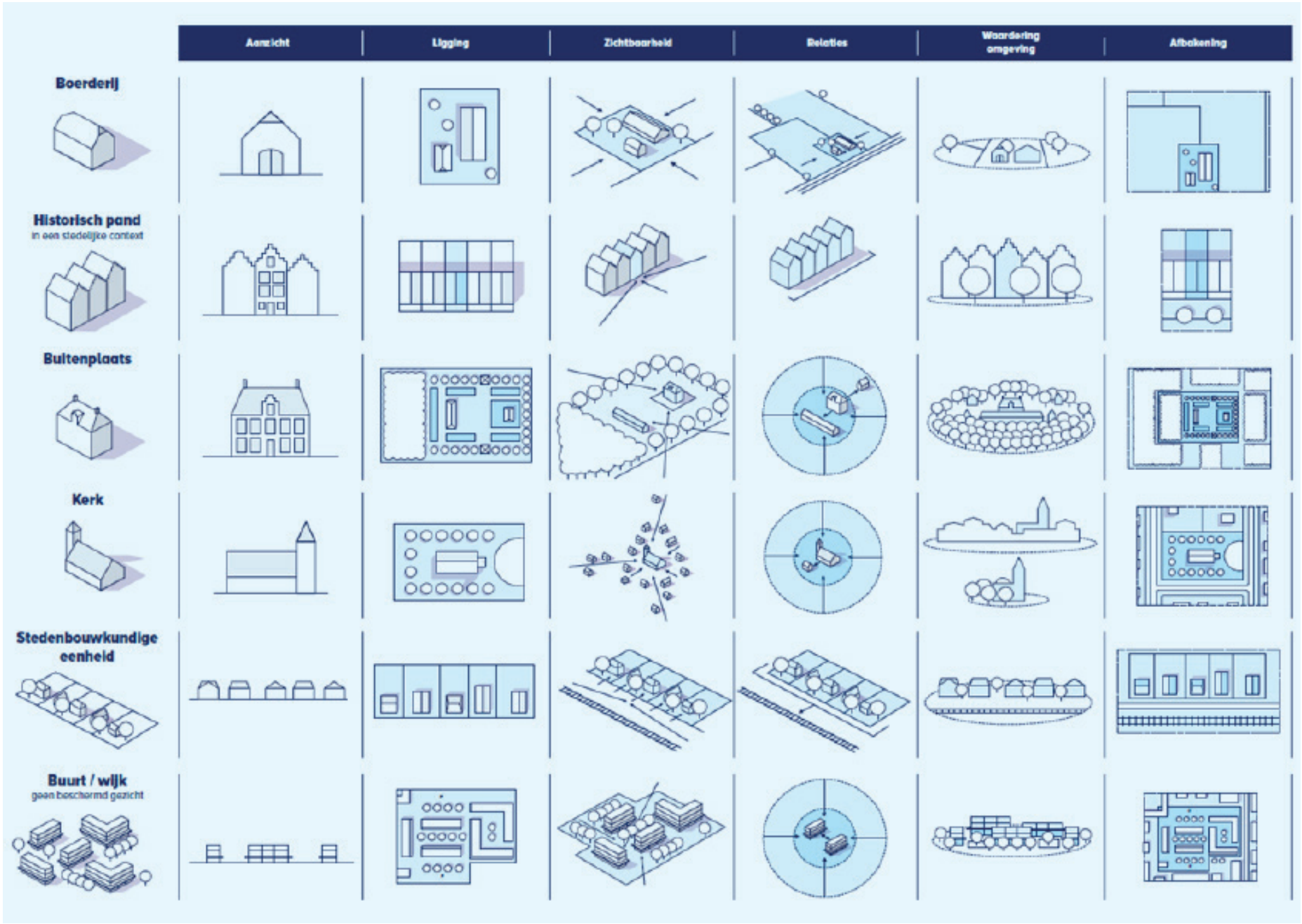

Voorbeeld van afbakening beschermde omgeving rondom monumenten. Beeld Gelders Genootschap 2023.

3.2 - Goed erfgoed beheer

De vesting, het Unesco Werelderfgoed, gaan we ambitieuzer onderhouden en beheren. Op de wallen van de vesting is extra aandacht nodig voor het maaibeheer. Dit moet op sommige locaties frequenter en met ander materiaal, passender dan waarmee nu wordt gemaaid. Dit is de wens en ambitie van de afdelingen Beheer en Erfgoed. Het budget is hiervoor nog niet gevonden.

Om in de toekomst het maaibeheer van de vestingwallen te borgen, wordt een beheersplan gemaakt voor de komende 10 jaar.

De meidoornhagen aan de onderkant van de vestingmuren worden nu gesnoeid. Het kan echter ook gevlochten worden, zoals dat van oudsher werd gedaan. Dit is een ambacht dat niet altijd bekend is bij de groenvoorziening. Hiervoor moet een expert worden ingehuurd die een workshop kan geven aan vrijwilligers uit de stad die zich verder over deze hagen kunnen ontfermen.

In samenwerking met de afdeling Beheer, de stadsecoloog en de Historische Vereniging Oud Gorcum.

De schotbalken loodsen bij Molen Nooit Volmaakt op bastion I zijn verwaarloosd. Zij maken deel uit van het Unesco Werelderfgoed.

Samen met Stichting Stadsherstel wordt gekeken hoe de schotbalken loodsen gerestaureerd kunnen worden en beleefbaar kunnen worden gemaakt.

De gebouwen op de vesting hebben onderhoud nodig. Dit kan niet alleen aan de huurders worden overgelaten. Dit is voor de afdeling Beheer in samenwerking met de afdeling Vastgoed om op te pakken en te organiseren.

Dit kan binnen bestaande budgetten worden gedekt. Bij schade of restauratie kan er extern subsidie worden aangevraagd bij de provincie Zuid-Holland.

3.3 Nieuwe aanwijzingen gemeentelijke monumenten

De oorspronkelijke lijst met waardevolle cultuurhistorische gebouwen, die in 2009 is gemaakt, gaan we onder de loep nemen. In 2018 zijn 240 gebouwen van die lijst als monument aangewezen. De resterende gebouwen op de lijst nemen we mee in een participatieproces, met de vraag; "Welke van deze gebouwen moeten gemeentelijk monument of beeldbepalend gebouw worden?".

Daarnaast nemen we de resultaten uit de onderzoeken onder het kopje 2.1 mee. Al deze bevindingen nemen we mee in het participatieproces en leggen we voor aan de commissie Ruimtelijke Kwaliteit.

Het proces van aanwijzen starten we in 2028 op.

€ Hiervoor is noodzakelijk om gelden voor procedure- en participatiekosten vrij te maken in de begroting van 2028 en 2029.

4 Erfgoed beleefbaar maken

4.1 Het rijksbeschermd stadsgezicht promoten

Bij het vermarkten en profileren van Mooiste Vestingstad stellen we het erfgoed voorop. We werken dus vanuit de inhoud. We denken samen na over manieren om de aandacht naar de gevels te krijgen, in plaats van de verrommeling op straat. Door mee te denken en handreikingen te geven willen we een kwaliteitsimpuls aan de binnenstad geven.

We kijken waar we kunnen meehelpen om op termijn alle detonerende lantaarnpalen in te wisselen voor lantaarnpalen die passen bij de cultuurhistorie van een plek.

Om dit te bereiken gaan we in gesprek met de middenstand en werken we met hen samen in hun project Hartje Gorcum.

Dit kan binnen bestaande budgetten gedekt worden.

4.2 Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies beleefbaar maken

Samen met de afdeling Vastgoed, Cultuur en Samenleving gaan wij in 2025 onderzoeken hoe we het accommodatiebeleid kunnen aanpassen om het vastgoed op de vesting openbaar toegankelijker te maken.

De afdeling Erfgoed wil als criterium hierin meegeven dat de gebouwen minimaal 20 uur per week openbaar toegankelijk moeten zijn. Waarvan minimaal 16 uur gedurende werktijden en/of in het weekend.

Binnen het programma Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit en in het gebiedspaspoort Binnenstad wordt gekeken welke projecten op de vesting, die opgenomen zijn in het Vestingplan, nader onderzocht kunnen worden en waarvoor een haalbaarheidsplan voor restauratie en herinrichting opgesteld moet worden. Deze worden in 2026 meegenomen in het omgevingsplan.

Er zijn veel initiatiefnemers die informatieborden willen plaatsen op en rondom de vestingwallen. Hier zijn we terughoudend in. De borden die er mogen komen moeten vooral dienen om beter te kijken, en moeten daarom zo min mogelijk tekst weergeven. De gemeente maakt een visie op basis van een inventarisatie van alle borden die er al zijn. Hierdoor kan een gefundeerde afweging worden gemaakt of een extra bord toegevoegde waarde heeft.

De visie wordt gemaakt door de afdeling Cultuur in samenwerking met verschillende afdelingen, waaronder Erfgoed.

De vesting is nu Unesco Werelderfgoed en is onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Maar daarvoor was Gorinchem deel van de Oude Hollandse Waterlinie (OHW). Het onderscheidende verhaal van de OHW als voorloper van de NHW en als militair succes nemen we mee in de positionering. De historische gelaagdheid van de vesting versterkt het verhaal van Gorinchem als vestingstad. Als gemeente nemen we dan ook deel aan de erfgoedtafel Oude Hollandse Waterlinie (OHW) van de provincie Zuid-Holland. Per project binnen de vesting kijken we of we dit bij de erfgoedtafel kunnen neerleggen voor cofinanciering.

Eind 2024, begin 2025 wordt de herinrichting van Bastion VIII en een struintrap als onderdeel van het Vestingplan opgeleverd.

Daarnaast zal eind 2024, begin 2025 een haalbaarheidsonderzoek worden verricht naar en een schetsontwerp worden gemaakt voor de herinrichting van Bastion X. In de jaren hierna wordt gezocht naar cofinanciering voor de uitvoering.

In de daarop volgende jaren zal steeds een project onderzocht worden. Hierbij wordt intern gekeken naar koppelkansen, zowel intern als extern. Integraal onderdeel van dit proces is het vinden van cofinanciering voor de realisatie van het project.

Budget voor het uitvoeren van haalbaarheidsonderzoeken worden per jaar in de begroting opgenomen.
Daarnaast wordt voor de uitvoering ruimte op de begroting geclaimd en naar cofinanciering gezocht.

4.3 Wat leeft er in de stad en welke verhalen vertellen?

Het Gorcums Museum vertelt veel verhalen binnen haar presentaties in het museum. Daarnaast schrijft het Archief artikelen. We willen de bewoners nog meer verbinden met het erfgoed door ook op straat verhalen van de stad te vertellen. Hiervoor sluit de afdeling Erfgoed eens per maand aan bij een regulier overleg met de afdeling Cultuur. Hier worden actualiteiten uitgewisseld, wat speelt er binnen stadsontwikkeling en welke activiteiten en projecten staan op stapel bij cultuur. Zo dragen het Stadsmuseum en het Regionaal Archief Gorinchem ook actief bij om de verhalen over het erfgoed aan inwoners te vertellen en spelen we in op wat er leeft in de wijken.

Hoe doen we dat?

Bestaand

- Het Regionaal Archief doet onderzoek schrijft artikelen;
- Het Regionaal Archief werkt aan digitale ontsluiting zodat inwoners zelf onderzoek kunnen doen, artikelen schrijven en publiceren;
- Het Gorcums Museum maakt presentaties in het museum;
- Samenwerken met erfgoedgemeenschappen zoals de Historische Vereniging Oud Gorcum;

Nieuw

- Het Nieuwe Erfgoed van o.a. de Vries Robbé krijgt een gezicht in een nieuwe presentatie op de begane grond in het Gorcums Museum;
- Mogelijk maken van activiteiten in de openbare ruimte;
- Mogelijk maken van activiteiten rondom de ontwikkelingen van de Arkelsedijk;
- Afdeling Erfgoed wordt aangehaakt en denkt mee aan de leerlijn erfgoedwijsheid;

Samen met de Afdeling Cultuur.

Een deel wordt gedekt binnen bestaande budgetten die hiervoor al bestemd zijn. Voor grote projecten zoals voor de Arkelsedijk wordt naar cofinanciering gezocht.

4.4 Verhalen vertellen?

Om inwoners mee te nemen in de verhalen van de stad en om bewustwording voor behoud van monumenten en andere waardevolle cultuurhistorische gebouw, objecten of structuren te stimuleren, gaan we communiceren via een aantal platforms.

Dit doen we door:

- De algemene website van de gemeente onder de pagina 'Erfgoed' te actualiseren.
- Het toevoegen van een eigen pagina 'Verhalen van Gorcum' op de website Gorinchem Inspireert. Thema's met verdieping door achtergrondinformatie krijgen hier een plek.
- Het uitdragen van Gorinchem Vestingstad en Unesco Werelderfgoed door communicatie langs de omliggende (snel) wegen.
- Het toevoegen van een extra laag aan de 'Erfgoedkaart' voor story-telling. Bewoners kunnen verhalen over de stad achterlaten. Hiermee werkt de stad zelf mee aan het onderzoek naar (immaterieel) erfgoed.
- Website van de gemeente, pagina erfgoed, wordt zo ingericht dat belangrijke informatie en kennis over behoud, beheer en duurzaamheid van monumenten en beeldbepalende gebouwen gedeeld kan worden met eigenaren.

Dit doen we in samenwerking met de afdeling Cultuur en Samenleving.

Een deel kan gedekt worden met bestaande budgetten, daarnaast is extra geld nodig.

5 Samenwerken

5.1 Samen zorgdragen voor de monumenten in de stad

De afgelopen jaren zijn er 240 gemeentelijke monumenten en beeldbepalende gebouwen aangewezen. Hierdoor hebben de eigenaren een instandhoudingsplicht. De gemeente wil deze eigenaren tegemoetkomen.

Voor eigenaars van monumenten heeft de gemeente Gorinchem eerder al enkele stimulerende maatregelen genomen. Deze gaan wij verder uitbreiden.

Bestaand

- De eigenaar kan kosteloos gebruik maken van een verbouwingsadvies via de afdeling Vergunningen.
- De eigenaar kan van de gemeente een abonnement krijgen voor het gebruik maken van de diensten van de Monumentenwacht. De diensten, zoals inspectie van de technische staat van het monument, moet de eigenaar zelf betalen.
- De gemeente Gorinchem hanteert bij monumenten geen extra legeskosten voor het aanvragen van een omgevingsvergunning voor de activiteit monumenten.

Nieuwe maatregelen

- De gemeente hanteert bij monumenten geen extra legeskosten voor het aanvragen van een omgevingsvergunning voor bouwactiviteit voor monumenten waarbij het monument verduurzaamd en/of gerestaureerd wordt.

- Voor eigenaren van monumenten in de binnenstad die hun gevel restaureren of terugbrengen naar de oorspronkelijke toestand is een subsidiebedrag beschikbaar van 50% van de totale kosten met een maximum bedrag van € 7.500 per gevel. Hiervoor moeten nadere regels gemaakt worden waarbij we voort borduren op de 'Nadere regels stimulerings-subsidies winkelgebied Gorinchem 2022'.

- Eigenaren van monumenten kunnen kosteloos aanspraak maken op energetisch advies.

- Het verbeteren van de communicatie naar en het beter informeren van eigenaren. Hiervoor wordt een pagina op de website gemaakt onder het kopje 'Erfgoed' waar brochures, links en belangrijke informatie te vinden is over het behoud en onderhouden van monumenten.

- In vervolg op het bovenstaande worden in samenwerking met de afdeling Vergunningen en Ruimtelijke Ordening inloopavonden georganiseerd met partners, zoals de Rijksdienst Cultureel Erfgoed en het Restauratiefonds.

We werken hierin samen met de afdelingen Vergunningen, Ruimtelijke Ordening, Duurzaamheid en Cultuur & Economie.

- De legeskosten bouwactiviteit worden gefinancierd door andere legeskosten te verhogen.
- Het energetisch advies wordt gefinancierd uit bestaande budgetten.
- Voor de gevelsubsidie wordt naar budget gezocht.

5.2 Samen de kerkenvisie opstellen

In 2024 is gestart met onderzoek naar een kerkenvisie. Wat houdt dat in en hoe hebben andere gemeenten dat opgepakt? Het Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) heeft daarin een adviserende rol gespeeld. Gekozen is voor een brede aanpak om verschillende inzichten te krijgen waar de gemeente in de toekomst op kan inspelen.

Het opstellen van een kerkenvisie gebeurt in dialoog tussen de gemeente, eigenaren religieuze gebouwen, inwoners en erfgoedorganisaties.

Onderdeel van de kerkenvisie is een aantal avonden dat we organiseren met thema's als belang van kerkgebouwen en duurzaamheid. Deze worden over 2024 en 2025 verspreid.

De kerkenvisie wordt in 2025/2026 opgeleverd door middel van kerkpaspoorten.

€ De organisatie van de avonden worden binnen bestaande budgetten gedekt.
De coördinator van de kerkenvisie is vrijwilliger.

5.3 Faciliteren erfgoedgemeenschappen

Indachtig het Verdrag van Faro gaat de gemeente de erfgoedgemeenschappen stimuleren zelf met initiatieven te komen, die gedragen worden door hun achterban en die openbaar toegankelijk zijn.

Hiervoor is het volgende nodig:

- Onderzoek naar erfgoedgemeenschappen;
- Weten wat belangrijk is voor deze erfgoedgemeenschappen;
- Bijeenkomsten organiseren om elkaar te leren kennen en om onderlinge uitwisseling van kennis en vaardigheden van de erfgoedgemeenschappen te faciliteren.

Voor onderzoek naar erfgoedgemeenschappen gaan we een externe partij vragen om dit voor ons te doen. Hierbij wordt gevraagd extra aandacht te besteden aan etnografische groepen. De Spreekkamer en het initiatief Geworteld Gorinchem kunnen hierin een rol spelen.

Wij volgen hierbij de definitie die Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) gebruikt voor erfgoedgemeenschap;

Een groep mensen die waarde hechten aan bepaalde aspecten van cultureel erfgoed, dat zij willen behouden, willen overdragen aan toekomstige generaties en dat zij openbaar toegankelijk maken door het organiseren van activiteiten of via de website erover te schrijven.

In dit onderzoek wordt ook gekeken naar wat belangrijk is voor de erfgoedgemeenschappen en hoe de gemeente hen daarin kan faciliteren.

Daarnaast gaan we de erfgoedgemeenschappen uitnodigen voor de erfgoed Cultuurcafé's die de afdeling erfgoed in samenwerking met de afdeling cultuur organiseert. Hierbij kunnen erfgoedgemeenschappen thema's inbrengen, maar dit kan ook door de gemeente gedaan worden. Per ontmoeting wordt er gekeken waar en hoe het wordt georganiseerd. Doel is laagdrempeligheid en ontmoeting.

De erfgoed Cultuurcafé's worden binnen het kader van Gorinchem Inspireert tweemaal per jaar georganiseerd.

In samenwerking met de afdeling Cultuur.

Thema erfgoed wordt gedekt binnen het Cultuurcafé vanuit bestaande budgetten van Gorinchem Inspireert. De kosten voor onderzoek wordt in eerste instantie gedekt.

5.4 Erfgoedrituelen bij herontwikkeling

Binnen de kaders van het Verdrag van Faro wil Gorinchem meer aandacht besteden aan etnografische erfgoedgemeenschappen met de grote transitie die speelt op de Arkelsedijk. Waar 100 jaar industrieelerfgoed plaats gaat maken voor 500 woningen.

Wij willen rituelen inzetten als instrument met het streven naar een hechtere samenleving en een betere balans tussen de verschillende belangen bij deze erfgoedtransitie. Het cultiveren van overgangsmomenten is een middel om democratische vernieuwing op lokaal niveau samen verder vorm te geven. Hiervoor wordt een extern bureau aangetrokken met een expertise in social design.

Aan de Arkelsedijk beginnen op z'n vroegst eind 2025 werkzaamheden voor herontwikkeling. Wij willen in de periode voorafgaand aan de eerste werkzaamheden activiteiten organiseren met de verschillende erfgoedgemeenschappen die met het erfgoed van De Vries Robbé aan de Arkelsedijk een band hebben.

We streven ernaar dat de Arkelsedijk minimaal vier weken kan worden ingezet om rituelen toe te passen. Dit gaan we doen door verschillende activiteiten mogelijk te maken. Hierbij kan je denken aan een fototentoonstelling en festival.

Dit doet de afdeling Erfgoed samen met de afdeling Cultuur, verschillende erfgoedgemeenschappen en stakeholders.

De financiering van activiteiten die hieraan gekoppeld worden vallen binnen de bestaande budgetten van de gemeente. Daarnaast wordt gezocht naar extra cofinanciering.

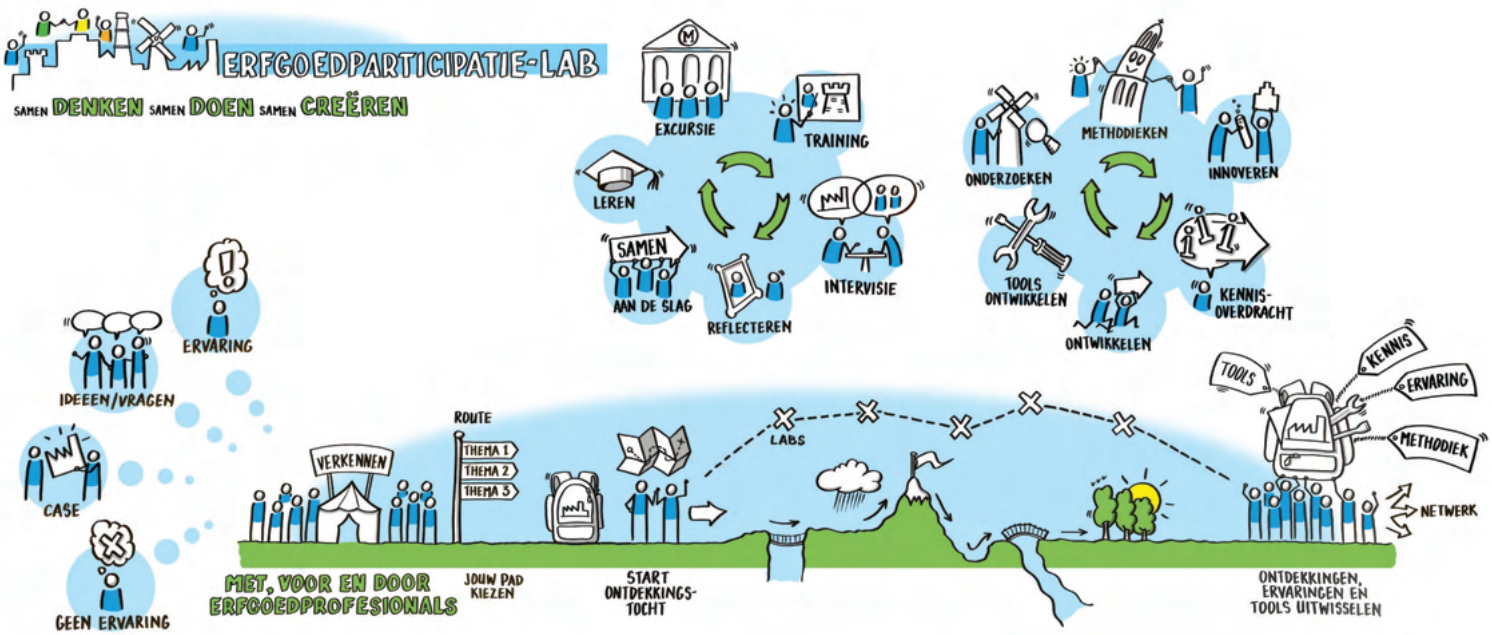

Financiële paragraaf

Toelichting

Hieronder staan vier jaarbegrotingen die acties uit de uitvoeringsagenda ondersteunen. Sommige acties vragen om extra gelden, andere zijn al in bestaande budgetten opgenomen. (Bestaand Budget = BB, Geen Budget = GB).

De meeste acties vragen om een exploitatie bedrag, twee vragen om een investering. Dit zijn de projecten die voortvloeien uit het Vestingplan. Met name het bedrag dat nu voor Bastion X staat is nog een inschatting. Pas na de haalbaarheidsstudie en ontwerp voor de herinrichting kunnen we concrete bedragen inschatten.

Cofinanciering

Bij projecten en investeringen kijken we steeds naar cofinanciering. Hiervoor is het bij fondsen belangrijk dat:

- Bij kleinere projecten de gemeente 50% meebetaalt.
- Bij grotere projecten een substantieel deel door de gemeente wordt meebetaald.
- Erfgoedgemeenschappen betrokken zijn.

Daarnaast kunnen ook erfgoedgemeenschappen penvoerder zijn waarbij de gemeente een bedrag bijdraagt. Per project wordt gekeken wat er mogelijk is in overleg met de erfgoedgemeenschappen en wat de beste kansen biedt op externe financiering.

Per project en investering zal gekeken worden welke fondsen het beste te benaderen zijn, lokaal, provinciaal, landelijk of Europees.

Financiële overweging

Belangrijk om mee te wegen in de keuzes rondom erfgoed de komende jaren is dat landelijke en Europese onderzoeken hebben aangetoond, dat investeren in erfgoed rendabel is. Elke euro levert 1,5 euro aan inkomsten op. Erfgoed heeft aantrekkingskracht voor recreatie en toerisme. Het versterkt het vestigingsklimaat en de vitaliteit van de stad. Gemeenten die in erfgoed investeren en in stand houden, groeien harder en hebben minder last van vergrijzing. Op deze manier is investeren in erfgoed alleen maar winst. Winst voor de inwoners, de bezoekers en de ondernemers in Gorinchem.

Begroting en planning uitvoeringsagenda erfgoedbeleid 2025 - 2028

Begroting 2025

Par. nr.	Wat	Inhoud	Bedrag	BB/GB
2.1	Onderzoek naar erfgoed	Monumentale interieurs, industrieel- en maritiemerfgoed	€ 10.000,-	BB.
2.2	Erfgoedkaart	Uitbreiden Gis-kaart met alle monumenten, beeldbepalende gebouwen en biotoop van monumenten	pm	BB
3.1	Monumentbiotoop	Onderzoek biotopen: 1 - vaststellen monumenten bestand, 2 - het maken van de analyse van de omgeving	pm	BB
3.2	Erfgoedbeheer	Beter groen beheer van het Unesco Wereld-erfgoed: de wallen, de paden en de bastions. Zodat schade vermeden wordt.	pm (in onderzoek)	GB
4.2	Herinrichten Bastion X	Vestingplan: onderzoek en schetsontwerp voor Masterplan herinrichting Bastion X - begroting 2024/2025 - € 28.400,- . Cofinanciering 50% door provincie Z-H toegezegd.	€ 14.400,-	BB
4.2	Schotbalkloodsen Ondervloed	Restauratie, pad en informatiebord i.s.m Stadsherstel en afdeling Beheer en co-financiering externe fondsen	pm (in onderzoek)	GB
5.1	Kosten verduurzaming en restauratie monumenten	Verduurzaming en restauratie - legekosten bouwactiviteit niet in rekening brengen	pm	BB
5.1	Energetisch advies	Wat kan een gemeentelijk monumenteigenaar verduurzamen? Circa 15 eigenaren per jaar, per keer € 500,-	pm	BB
5.1	Subsidie gevels monumenteigenaren	Gevels in de binnenstad terugbrengen naar originele staat	€ 100.000,-	GB
5.3	Onderzoek naar erfgoedgemeenschappen	Welke erfgoedgemeenschappen bestaan er?	€ 5.000,-	BB
5.3	Stimuleren en faciliteren erfgoedgemeenschappen	Organisatie erfgoedsessies binnen Cultuurcafé's, 2x per jaar, verschillende locaties	pm	BB
5.4	Uitvoeringsagenda Verdrag van Faro	Activiteiten rondom erfgoedgemeenschappen ihkv de Arkelsedijk.	€ 10.000,-	BB

Begroting 2026

Par. nr.	Wat	Inhoud	Bedrag	BB/GB
2.1	Onderzoek naar erfgoed	Groenerfgoed, objecten NHW, Wederopbouw, Post 65	€ 10.000,-	BB
3.1	Monumentbiotoop	Onderzoek biotopen: 1 - vaststellen monumenten bestand, 2 - het maken van de analyse van de omgeving	pm	BB
3.2	Erfgoedbeheer	Beter groen beheer van het Unesco Wereld-erfgoed: de wallen, de paden en de bastions. Zodat schade vermeden wordt.	pm (in onderzoek)	GB
4.2	Bastion X uitvoering herinrichting	Vestingplan: kosten herinrichting Bastion X bruto circa € 300.000 met Co-financiering.	€ 100.000,-	GB
4.3 & 4.4	Verhalen ophalen en delen	Participatie, verhalen/foto's ophalen en archiveren en presenteren	€ 10.000,-	BB
5.1	Kosten verduurzaming en restauratie monumenten	Verduurzaming en restauratie - legekosten bouwactiviteit niet in rekening brengen	pm	BB
5.1	Energetisch advies	Wat kan een gemeentelijk monumenteigenaar verduurzamen? Circa 15 eigenaren per jaar, per keer € 500,-	pm	BB
5.1	Subsidie gevels monumenteigenaren	Gevels in de binnenstad terugbrengen naar originele staat	€ 95.000,-	GB
5.3	Onderzoek naar erfgoedgemeenschappen	Welke erfgoedgemeenschappen bestaan er?	€ 5.000,-	BB
5.3	Stimuleren en faciliteren erfgoedgemeenschappen	Organisatie erfgoedsessies binnen Cultuurcafé's, 2x per jaar, verschillende locaties	pm	BB

Begroting 2027

Par. nr.	Wat	Inhoud	Bedrag	BB/GB
2.1	Onderzoek naar erfgoed	Immaterieel erfgoed	€ 10.000,-	BB
3.2	Erfgoedbeheer	Beter groen beheer van het Unesco Wereld-erfgoed: de wallen, de paden en de bastions. Zodat schade vermeden wordt.	pm (in onderzoek)	GB
3.3	Nieuwe aanwijzingen monumenten	Naar aanleiding van uitkomsten onderzoeken in 2.1, wordt een nieuw aanwijzingsproces opgestart.	€ 25.000,-	GB
4.2	Project Bastion VI	Vestingplan: onderzoek en schetsontwerp verhaal Blauwe Toren & middel eeuwen inzichtelijk maken d.m.v. kunstwerk	€ 7.500,-	BB
4.3 & 4.4	Verhalen ophalen en delen	Participatie, verhalen/foto's ophalen en archiveren en presenteren	€ 10.000,-	BB
5.1	Kosten verduurzaming en restauratie monumenten	Verduurzaming en restauratie - legekosten bouwactiviteit niet in rekening brengen	pm	BB
5.1	Energetisch advies	Wat kan een gemeentelijk monumenteigenaar verduurzamen? Circa 15 eigenaren per jaar, per keer € 500,-	pm	BB
5.1	Subsidie gevels monumenteigenaren	Gevels in de binnenstad terugbrengen naar originele staat	€ 50.000,-	GB
5.3	Stimuleren en faciliteren erfgoedgemeenschappen	Organisatie erfgoedsessies binnen Cultuurcafé's, 2x per jaar, verschillende locaties	pm	BB

Begroting 2028

Par. nr.	Wat	Inhoud	Bedrag	BB/GB
3.1	Erfgoedbeheer	Beter groen beheer van het Unesco Wereld-erfgoed: de wallen, de paden en de bastions. Zodat schade vermeden wordt.	pm (in onderzoek)	GB
3.3	Nieuwe aanwijzingen monumenten	Naar aanleiding van uitkomsten onderzoeken in 2.1, wordt een nieuw aanwijzingsproces opgestart.	€ 25.000,-	GB
4.2	Uitvoering ontwerp Bastion VI	Vestingplan: kosten uitvoering ontwerp kunstwerk Bastion VI bruto circa € 50.000 met Co-financiering.	€ 25.000,-	GB
4.3 & 4.4	Verhalen ophalen en delen	Participatie, verhalen/foto's ophalen en archiveren en presenteren	€ 10.000,-	BB
5.1	Kosten verduuzaming en restauratie monumenten	Verduurzaming en restauratie - legekosten bouwactiviteit niet in rekening brengen	pm	BB
5.1	Energetisch advies	Wat kan een gemeentelijk monumenteigenaar verduurzamen? Circa 15 eigenaren per jaar, per keer € 500,-	pm	BB
5.1	Subsidie gevels monumenteigenaren	Gevels in de binnenstad terugbrengen naar originele staat	€ 50.000,-	GB
5.3	Stimuleren en faciliteren erfgoedgemeenschappen	Organisatie erfgoedsessies binnen Cultuurcafé's, 2x per jaar, verschillende locaties	pm	BB

Inventarisatie bestaand erfgoedbeleid

Bijlage 2

Rijksbeleid, provinciaal - en lokaal beleid

Gemeente Gorinchem

Inventarisatie bestaand erfgoedbeleid

Bijlage 2

Rijksbeleid, provinciaal - en lokaal beleid

TEKST: Annelou Evelein
VORMGEVING: Studio Più

Uitgave september 2024

INHOUD

1 Rijksbeleid 6
- 1.1 Erfgoedwet 6
- 1.2 Omgevingswet 9
- 1.3 Rijksbescherming 9
- 1.4 UNESCO Werelderfgoed 10
- 1.5 Omgeving van het monument 11

2 Provinciaal beleid 12
- 2.1 Provincie Zuid-Holland 12
- 2.2 Pact van Loevestein 14

3 Lokaal beleid 16
- 3.1 Omgevingsvisie 16
- 3.2 Gemeentelijke borging van het Unesco Werelderfgoed 18
- 3.3 Gemeentelijke Commissie Omgevingskwaliteit 20
- 3.4 Gemeentelijke monumenten en beeldbepalende gebouwen 21
- 3.5 Vestingplan 22
- 3.6 Archeologiebeleid 23
- 3.7 Archeologiedepot 24
- 3.8 Het Regionaal Archief Gorinchem (RAG) 25
- 3.9 Cultuurvisie - Ambities Cultuur 2019-2023 25
- 3.10 Gorcums Museum 25

4 Links 26

1 Rijksbeleid

1.1 Erfgoedwet

In de Erfgoedwet is gedefinieerd wat men onder erfgoed dient te verstaan en is de aanwijzing geregeld. Overbodige regels zijn geschrapt en de verantwoordelijkheid voor de bescherming van het cultureel erfgoed ligt waar mogelijk bij het erfgoedveld zelf. Daarmee spreekt de regering het vertrouwen uit dat de sector voldoende kennis, deskundigheid en betrokkenheid heeft om de zorg voor ons cultureel erfgoed in de praktijk waar te maken.

Erfgoedwet 2016, artikel 1.1.

Uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen, in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving, die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden.

1.2 Omgevingswet

Het beleid ten aanzien van erfgoed zoals dat voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet (1 januari 2024) van kracht was is min of meer onverkort van kracht gebleven onder de Omgevingswet (de Bruidsschat) waar het de wettelijke taken betreft (dus berustend op de instructieregels van Rijk en Provincie).

In de Omgevingswet is geregeld hoe er met erfgoed in de fysieke leefomgeving wordt omgegaan. Erfgoed is hierin een kernkwaliteit en daardoor een belangrijk onderdeel van de omgevingsvisie van Gorinchem.

De Omgevingswet definieert cultureel erfgoed als 'monumenten, archeologische monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen en, voor zover dat voorwerp is of kan zijn van een evenwichtige toedeling van functies aan locaties in het omgevingsplan, ander cultureel erfgoed als bedoeld in artikel 1.1 van de Erfgoedwet'.

Hoe bescherming van erfgoed geborgd is in het omgevingsplan, staat onder het kopje lokaal beleid.

Gemeenten kunnen ***erfgoedbeschermingsgebieden*** aanwijzen waarin specifieke regels gelden ter bescherming van erfgoed. Dit heeft Gorinchem tot op heden niet gedaan.

De Omgevingswet benadrukt ook het belang van ***participatie*** van belanghebbenden en burgers bij besluitvormingsprocessen met betrekking tot de fysieke leefomgeving. Dit betekent dat burgers en belanghebbenden inspraak hebben bij beslissingen die erfgoed kunnen beïnvloeden. Denk hierbij aan het Verdrag van Faro dat de gemeente meeneemt in haar beleid.

1.3 Rijksbescherming

De Vesting is vanwege de historische waarde aangewezen als een rijksbeschermd stadsgezicht sinds juli 1988. Het beschermde stadsgezicht is groter dan de Vesting zelf en is 2.42 km^2.

Daarnaast heeft het Rijk 220 Rijksmonumenten aangewezen. Dit zijn gebouwen, complexen, en objecten die van nationaal belang zijn vanwege hun cultuurhistorische waarde, architectonische waarde, of situationele waarde.

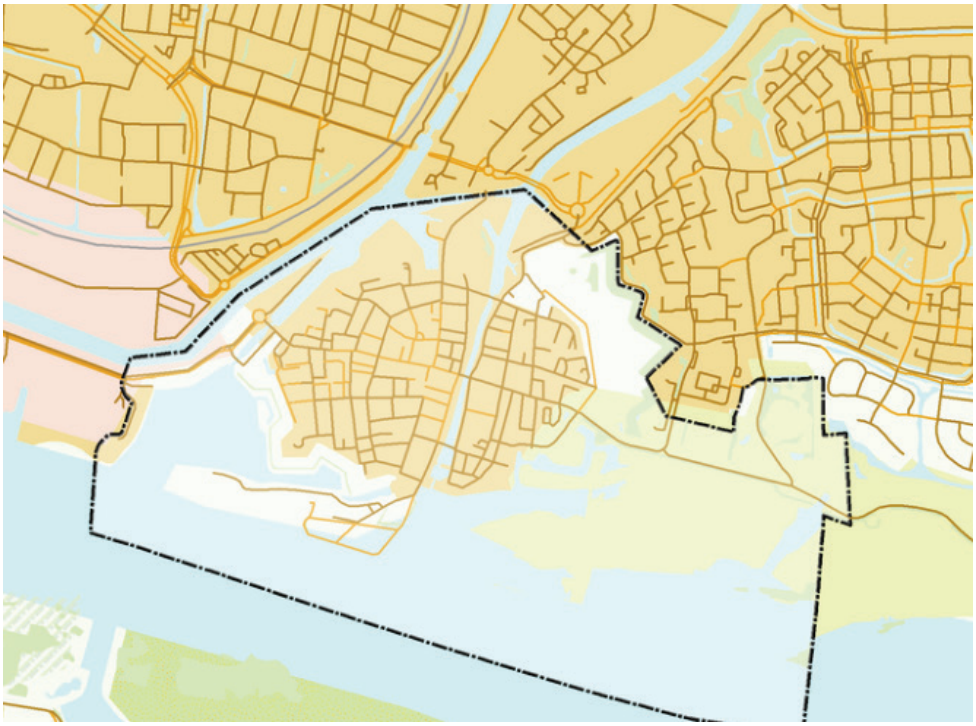

Beschermd stadsgezicht

1.4 Unesco Werelderfgoed

De Hollandse Waterlinies is erfgoed dat bijzonder is voor mensen van over de hele wereld en is daarmee sinds december 2021 UNESCO Werelderfgoed.

Net als andere landen die zijn aangesloten bij UNESCO heeft ook Nederland zich verplicht het werelderfgoed goed in stand te houden. Verbouwingsplannen, restauraties of ruimtelijke ingrepen aan of rond het werelderfgoed moeten landen doorgeven aan het Werelderfgoedcomité. Dat beslist dan of het monument zijn waarde behoudt. Om landen goed met werelderfgoed om te laten gaan zijn er hulpmiddelen ontwikkeld. Binnen de Hollandse Waterlinies is dat een Heritage Impact Assesment (HIA). Deze kan gebruikt worden om het effect van voorgenomen ingrepen op de uitzonderlijk universele waarde (OUV) van de Hollandse Waterlinies te bepalen.

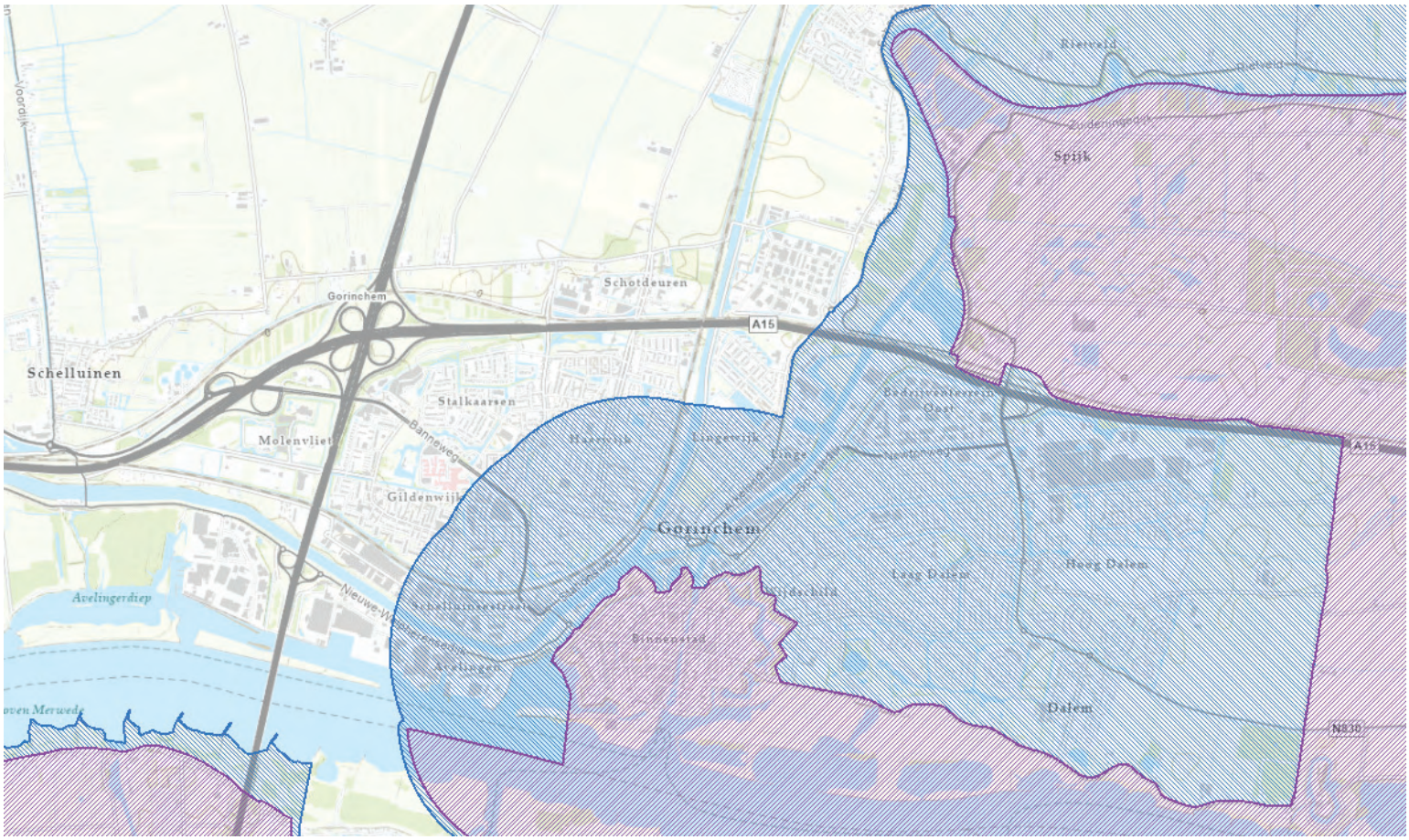

Bufferzone en kernzone Unesco Wereld Erfgoed Hollandse Waterlinies

1.5 Omgeving van het monument

De gemeente Gorinchem heeft veel monumenten, dit zijn Rijks- en gemeentelijke monumenten. Deze zijn beschermd door de Omgevingswet. De omgeving waarin deze monumenten staan en tot hun recht komen, wordt bij de beoordeling van voorgenomen activiteiten in de nabijheid van een beschermd monument betrokken. Het zogenoemde werkingsgebied moet vastgesteld worden in het omgevingsplan waarbinnen men regels stelt die er op toezien dat er geen activiteiten plaatsvinden die van negatieve invloed zijn op de beleving en het aanzicht van het monument.

Nu al geldt in Nederland het Europese Verdrag van Granada uit 1985, waarin is afgesproken dat we niet alleen beschermde monumenten zelf, maar ook hun omgeving moeten reguleren. Het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) schrijft voor dat gemeenten ook regels moeten stellen voor de omgeving van beschermde monumenten. Bij beschermde monumenten hebben we het dan over alle rijksmonumenten, alle voorbeschermde rijksmonumenten en alle monumenten die op grond van het omgevingsplan zijn beschermd binnen de gemeente Gorinchem.

De Gemeentelijke Commissie Omgevingskwaliteit kan binnen de verordening advies geven over aanvragen binnen een biotoop van een monument. Door het ontbreken van een erfgoedbeleid was dit niet altijd eenvoudig. Daar moet nu verandering in komen met voorliggend erfgoedbeleid.

Per 1 januari 2024 valt de monumentenbiotoop binnen de Omgevingswet met ***Instructieregel artikel 5.130 lid 2 onder d onder 1° Besluit kwaliteit leefomgeving***.

Hoe borg je de kwaliteit van de omgeving van een beschermd monument in de gemeentelijke kaders? Hoe ver reikt die omgeving? Wanneer beïnvloedt iets de monumentale waarde van beschermde monumenten en wanneer wordt die aangetast? Hoe ga je als gemeente om met deze vraagstukken en wat betekent de instructieregel voor het erfgoedbeleid? De antwoorden en de weg ernaar toe voor de gemeente Gorinchem wordt in het erfgoedbeleid besproken.

2 Provinciaal beleid

2.1 Provincie Zuid-Holland

Het provinciaal beleid dat voor gemeenten bindend is, wordt verwoord in de Zuid-Hollandse Omgevingsverordening. Het betreft biotopen: molenbiotoop en de kasteel- en landgoedbiotoop, kroonjuwelen, werelderfgoed en terreinen van archeologisch belang.

Ter ondersteuning heeft de provincie een Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van Zuid-Holland in kaart gebracht. De kaart maakt op hoofdlijnen inzichtelijk waarop de Provincie beleid voert. Het geeft een overzicht van cultuurhistorische kenmerken en waarden in onze provincie. Daarnaast is het cultureel erfgoed ook opgenomen in de provinciale Kwaliteitskaart.

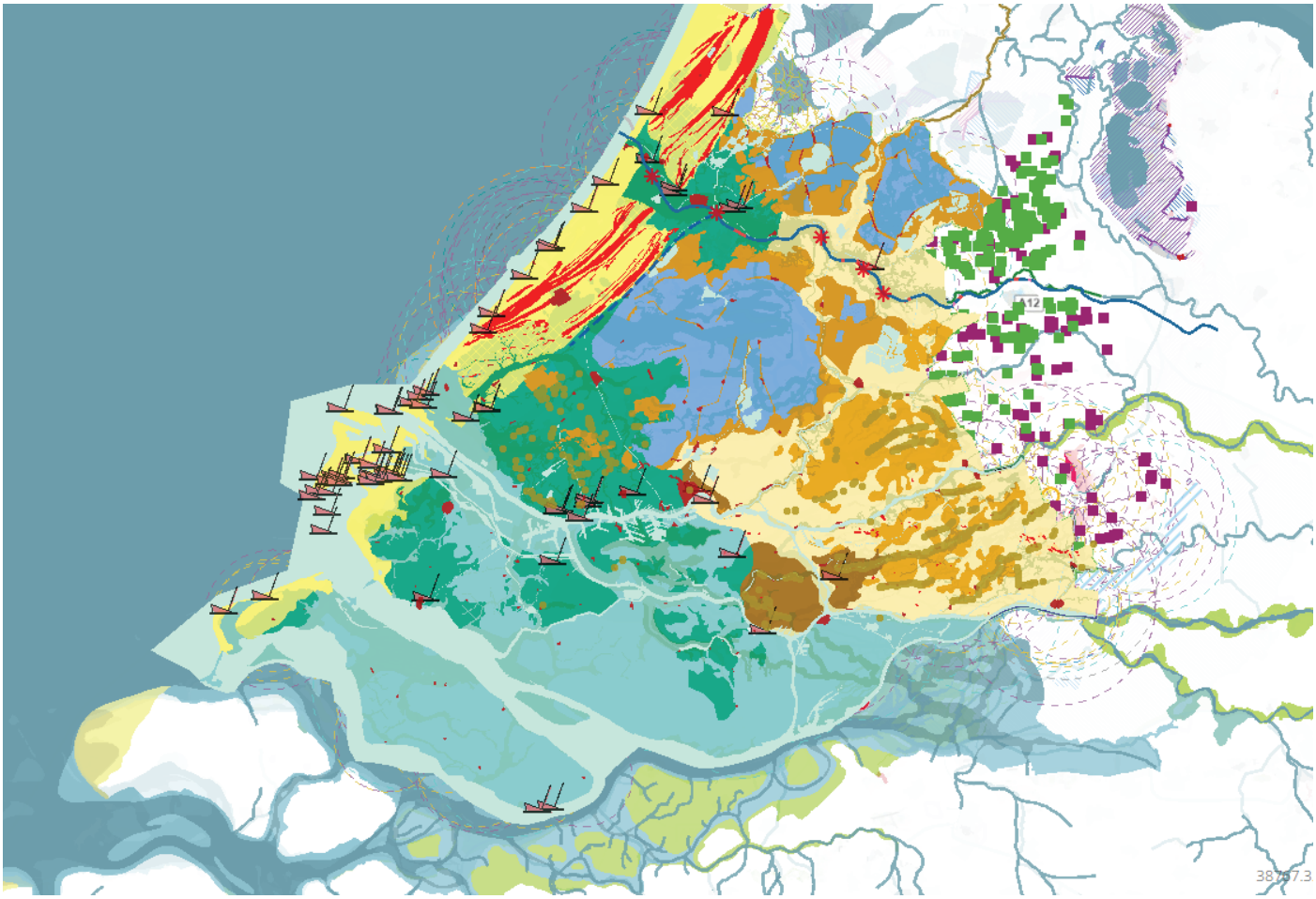

De cultuurhistorische kaart van provincie Zuid-Holland

De Provincie werkt in de uitvoering van haar beleid met 'erfgoedlijnen'. Aan de hand van zeven 'erfgoedlijnen' maakt de Provincie de geschiedenis van het landschap nog beter zichtbaar en beleefbaar. Een erfgoedlijn is een geografische lijn (kust, trekvaart, oude duinenrij, enzovoort) die verschillende punten op de kaart verbindt tot één geheel met een gemeenschappelijk historisch verhaal.

De gemeente Gorinchem en erfgoedgemeenschappen binnen Gorinchem participeren in twee erfgoedlijnen.

- Oude Hollandse Waterlinies (militair erfgoed)
- Waterdriehoek Hoek van Holland – Gorinchem (Industrieel en maritiem erfgoed)

Doel van de erfgoedlijnen is om kennis te delen en netwerken te vergroten binnen de erfgoedtafels die hiervoor zijn opgezet. Daarnaast wordt jaarlijks een nieuw maatregelenpakket vastgesteld op advies van de erfgoedtafels. Hieruit kunnen projecten worden gesubsidieerd die bij de erfgoedtafels zijn neergelegd.

De Hollandse Waterlinies Werelderfgoed maakt geen deel uit van de erfgoedlijnen. Alleen Gorinchem is binnen de provincie onderdeel van de Hollandse Waterlinies. De Provincie Gelderland neemt namens de Provincie Zuid-Holland de gemeente Gorinchem mee in kwesties rondom het Werelderfgoed. Zo is er recent een gebiedsbiografie Tielerwaard gemaakt waar Gorinchem onderdeel van is.

Verder is het Werelderfgoed beschermd binnen de bovengenoemde Omgevingsverordening.

Naast subsidies die binnen de erfgoedlijnen verdeeld worden zijn er ook andere subsidies die ten goede kunnen komen aan het erfgoed in Gorinchem. Zoals restauratie van rijksmonumenten, maar ook subsidiemogelijkheden in het kader van toerisme, recreatie, groen erfgoed, haalbaarheidsonderzoeken en meer.

De provincie Zuid-Holland heeft een aantal taken aan het Erfgoedhuis Zuid-Holland uitbesteed. Het Erfgoedhuis fungeert hierbij als ondersteunende instantie, waarbij het expertise en middelen inzet om de erfgoedzorg in de provincie te bevorderen. Taken die door het Erfgoedhuis worden uitgevoerd, omvatten onder andere advisering, educatie, projectontwikkeling, en kennisdeling met betrekking tot cultureel erfgoed. Kortom, het Erfgoedhuis Zuid-Holland ondersteunt partijen in provincie Zuid-Holland die het erfgoed beschermen, benutten en beleefbaar maken, in samenwerking met diverse partners.

2.2 Pact van Loevestein

Het pact is het belangrijkste regionale platform om de waterlinie te behouden en ontwikkelen in het zuidelijke deel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De focus ligt op bescherming, beleving en duurzame instandhouding. Het Pact bundelt en deelt kennis en informatie. Aangesloten partners kunnen plannen inleveren die binnen het jaarlijks uitvoeringsprogramma subsidie kunnen krijgen. Daarnaast coördineert het de marketing en PR voor dit deel van de Hollandse Waterlinies.

Het Pact van Loevestein is een regionale samenwerking tussen meerdere provincies, gemeenten en andere organisaties. Deelnemers zijn: Provincies Gelderland en Noord-Brabant, het Brabants Landschap, Staatsbosbeheer Rivierenland-West en Waterschap Rivierenland. Zij werken samen met gemeenten Culemborg, Tiel, Zaltbommel, Gorinchem, Altena, West-Betuwe, Lingewaard en Vijfheerenlanden.

Wat opvalt is dat de provincie Zuid-Holland hierin niet participeert. Gorinchem is de enige gemeente binnen de provincie die onderdeel uitmaakt van het Unesco Werelderfgoed Hollandse Waterlinies.

3 Lokaal beleid

Met de nieuwe Omgevingswet en daarmee vastgestelde Omgevingsvisie zorgt Gorinchem nu ook voor een integraal erfgoedbeleid.

3.1 Omgevingsvisie

Eind 2023 is de Omgevingsvisie vastgesteld door de raad. De historische context, het DNA van Gorinchem, is de onderlegger van de Omgevingsvisie en maakt onderdeel uit van de onderdelen die worden benoemd in de visie.

Het DNA in de Omgevingsvisie is opgedeeld in 10 perioden met als startpunt het jaar dat Gorinchem stadsrechten kreeg, bijna 650 jaar geleden, tot heden. Van de vroege middeleeuwen tot aan de stad van vandaag die duurzaam ontwikkeld wordt.

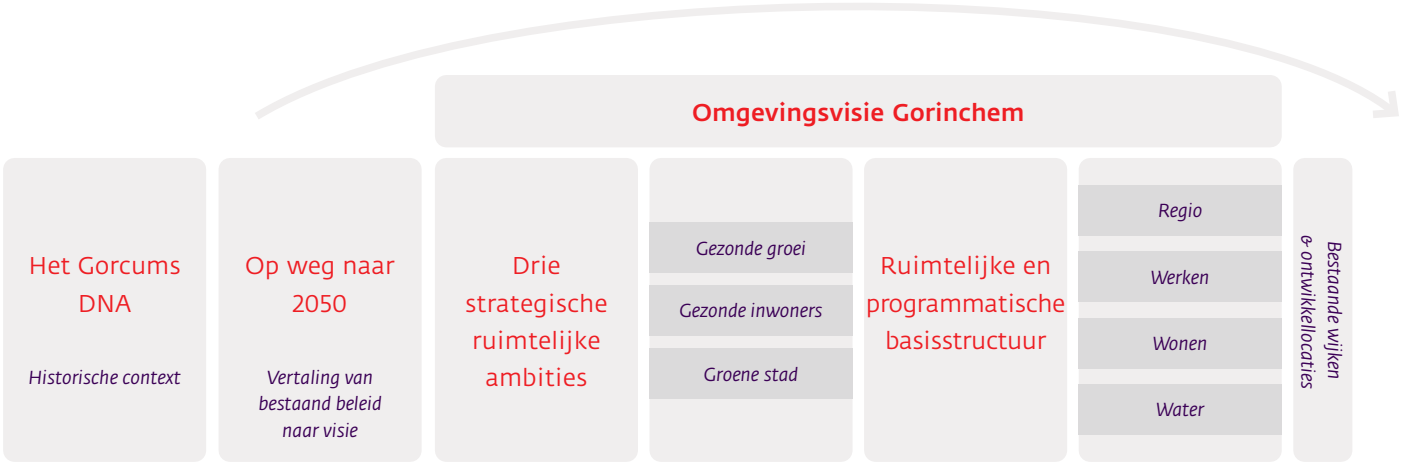

Anno 2024 is de basis van wet- en regelgeving van erfgoed geregeld binnen verschillende documenten:

- De geldende Verordening Fysieke Leefomgeving (2021). In de verordening staan de regels die gelden ten aanzien van de fysieke leefomgeving.
- De bepalingen van de Welstandnota (2018).
- Bestemmingsplannen binnenstad en beschermd stadgezicht.
- Het bestemmingsplan parapluplan Nieuwe Hollande Waterlinie.

In 2021 zijn er gemeentelijke monumenten en beeldbepalende gebouwen aangewezen. Hierdoor heeft met name deze eerste groep een aparte beschermde status verkregen. Vanaf het moment dat de gemeente officieel te kennen geeft een object als gemeentelijk monument te willen aanwijzen geldt een voorbescherming. Als de aanwijzing onherroepelijk is, dan geldt de beschermde status definitief. Deze bescherming wordt planologisch geborgd in het Omgevingsplan in 2026.

Erfgoed wordt meegenomen bij het maken van afwegingen als nieuwe initiatieven aan de intaketafel worden besproken en ter toetsing aan de omgevingstafel worden voorgelegd. Bij een vergunningsaanvraag wordt er advies gevraagd aan de gemeentelijke Commissie Omgevingskwaliteit.

Hieronder gaan we in op de verschillende onderdelen van de wettelijke taken van de gemeente.

3.2 Gemeentelijke borging van het Unesco Werelderfgoed

De kernzone van de Hollandse Waterlinies Uncesco Werelderfgoed buiten het rijksbeschermde stadsgezicht, zoals de inundatiegebieden, is planologisch beschermd in het parapluplan Nieuwe Hollandse Waterlinie. Dit is gebaseerd op de omgevingskwaliteiten van de Hollandse Waterlinies. Dit is gezamenlijk ontwikkeld door de deelnemers aan het pact van Loevestein onder regie van Provincie Gelderland. Het bestemmingsplan maakt onderdeel uit van het tijdelijke Omgevingplan. Vanuit de Provincie Gelderland is een actualisatie opgestart. Onderdeel daarvan is om te kijken hoe het Unesco Werelderfgoed in de ruimtelijke ontwikkeling door middel van regels geborgd kan worden. Mogelijk leidt dit tot wijziging van het Omgevingsplan. Ook over de status van de bufferzone wordt dan meer duidelijkheid verkregen.

De gemeente zorgt voor deze borging. Zij vraagt advies op maat bij de Gemeentelijke Commissie Omgevingskwaliteit, subcommissie erfgoed. Wanneer het ingrijpend is, wordt advies op maat aangevraagd bij de Provincie Zuid-Holland en adviseurs van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE). Zij kunnen de gemeente doorsturen naar het Kwaliteitsteam Hollandse Waterlinies dat speciaal hiervoor in het leven is geroepen.

Landweren
landweer
trace met restanten
mogelijk landweertrace
verdwenen
Landweren (globale ligg
tot 1:50.000
vanaf 1:50.000
Kastelen
Kasteel
Kasteelrestant
Kasteel in later muurwe
Ringwalburg
Kasteel
Kasteelrestant
Kasteel in later muurwe
Ringwalburg
Vliedbergen
Puntlocaties
Spanje en de Republiek
Spanje en de Republiek - Fr
Spanje en de Republiek - Ko
Spanje en de Republiek - W
Franse Tijd
Franse Tijd - Koninkrijk der
Franse Tijd - WO2
Koninkrijk der Nederlanden
Koninkrijk der Nederlanden
WO1
WO2
Duitse linie WO2
WO2 - Koude Oorlog
Koude Oorlog
Objecten
gebouwd element
gebouwd element, niet
open water
open water, niet meer
overig terrein
overig terrein, niet mee
Linies
Spanje en de Republiek
Spanje en de Republiek - Fr

3.3 Gemeentelijke Commissie Omgevingskwaliteit

In de Verordening Fysieke Leefomgeving, onderdeel van het (tijdelijke) Omgevingsplan, is ook opgenomen dat er een adviescommissie moet zijn. Hiervoor is de ***Verordening Gemeentelijke Commissie Omgevingskwaliteit*** vastgesteld.

Hieronder zijn de regels opgenomen geldend voor de twee subcommissies, bestaande uit een subcommissie ruimtelijke kwaliteit en een subcommissie erfgoed. De subcommissie Ruimtelijke kwaliteit adviseert over het uiterlijk van bouwwerken (architectonische en welstandsaspecten), de subcommissie erfgoed adviseert over monumenten en cultuurhistorie (erfgoedaspecten). Het uitgangspunt hierbij is het bestendigen van de inrichting en de dienstverlening van de commissie ruimtelijke kwaliteit en de erfgoedcommissie onder de geldende Verordening Fysieke Leefomgeving en de Verordening op de erfgoedcommissie gemeente Gorinchem 2018. Daarom wordt de advisering door de subcommissie ruimtelijke kwaliteit in de verordening opgedragen aan Dorp, Stad en Land.

De subcommissie erfgoed bestaat uit minimaal 5 leden, bestaande uit leden met professionele deskundigheid op het gebied van erfgoed (in ieder geval een welstand gemandateerde, een architectuur historicus en historisch geograaf) en twee leden met lokale gemeentelijke geschiedenis. Hiermee wordt de huidige situatie onder de Omgevingswet gehandhaafd, met de mogelijkheid om in 2025, evaluatiemoment, eventueel te komen tot één integrale advies commissie, namelijk de Gemeentelijke Commissie Omgevingskwaliteit.

3.4 Gemeentelijke monumenten en beeldbepalende gebouwen

Circa 400 panden in Gorinchem zijn beoordeeld op o.a. cultuurhistorische- en architectuurhistorische aspecten en situering. Circa 240 panden die op grond van dergelijke aspecten voldoende waardevol zijn, kwamen in aanmerking om als beschermd gemeentelijk monument of beeldbepalend gebouw te worden aangewezen..

De gemeente hanteert het uitgangspunt dat monumenten door hun schoonheid, historische en cultuurhistorische waarde bijdragen aan de belevingswaarde en de beeldkwaliteit van de gemeente Gorinchem, zowel binnen als buiten de wallen. Daardoor wordt het behoud van monumenten een zaak van algemeen belang.

Het doel van de monumenten is om een afspiegeling te zijn van vele eeuwen wonen en werken in Gorinchem. In de inventarisatie is gezocht naar monumenten uit verschillende tijdsperioden, o.a. naoorlogse monumenten, architectuurstromingen. Er is ook gekeken naar monumenten die iets tonen van de thema's: Oude en Nieuwe Hollandse Waterlinie, Gorinchem als vesting- en garnizoensstad, Gorinchem als handelsstad en stad op het kruispunt van waterwegen. (Raadsvoorstel nummer 2009-246, 29 januari 2009, vastgesteld)

In 2021 zijn na een lange opstart gebouwen aangewezen als monument of beeldbepalend gebouw. Een gebouw/object of een terrein wordt beoordeeld op:

- architectuurhistorische waarde,
- cultuurhistorische waarde,
- zeldzaamheid,
- gaafheid,
- ensemblewaarde en
- stedenbouwkundige waarde.

Van alle potentiële gemeentelijke monumenten is een beschrijving opgesteld met daarin de reden, de karakteristiek en de waardering van het pand of het object. Deze omschrijving is opgesteld door een externe bouwhistoricus en/of erfgoedspecialist. De motivatie in de redengevende omschrijving is het juridisch fundament van de aanwijzing.

Als de gemeente het voornemen kenbaar maakt aan de eigenaar, is het object voorbeschermd. Pas op het moment dat de aanwijzing onherroepelijk is, is het object beschermd.

De monumenten en beeldbepalende gebouwen moeten worden opgenomen in het Gemeentelijk erfgoedregister. Dit is voor een deel gedaan. Een kaart met rijksmonumenten en een deel van de gemeentelijke monumenten is te zien op het gemeentelijke geoportaal: https://geoportaal.gorinchem.nl/geoapps/monumenten/index.html

In de uitvoeringsagenda wordt aandacht besteed aan uitbreiding van het erfgoedregister en het formaliseren daarvan.

3.5 Vestingplan

De Vestingwallen maken deel uit van het Unesco Werelderfgoed en van het rijksbeschermde stadsgezicht. In 2016 is een participatietraject gestart om ambities op te halen en te bundelen in een visie over de vestingwallen, het Vestingplan.

Doel is een integrale visie op de vestingwerken in relatie tot de historische vestingstad waar zij deel van uitmaakt op te stellen. Het is dus een visie en geen plan met planning en begroting. Het dient als kapstok voor mogelijk koppelkansen als die zich voordoen. Zoals bij de versterkte Dalemsedijk het Ravelijn is teruggebracht.

De visie is integraal omdat verschillende thema's zoals cultuurhistorie, recreatie en toerisme een rol spelen. De vesting leeft en is gelaagd en heeft drie kernkwaliteiten die meegewogen worden bij projecten:

- De vesting laat de militaire geschiedenis leven
- De vesting als stadspark
- De vesting geeft ruimte aan natuur en biodiversiteit

De uitgangspunten worden meegenomen in het programma erfgoed en ruimtelijke kwaliteit.

In 2024 wordt de herinrichting van Bastion VIII opgeleverd en een struintrap gerealiseerd. Beide zijn onderdeel van het Vestingplan.

3.6 Archeologiebeleid

Voor Archeologie gelden de regels voor archeologische opgravingen die opgenomen zijn in het 'Besluit Erfgoedwet archeologie', april 2016. Op 1 april 2024 is het Wijzigingsbesluit Erfgoedwet archeologie in werking getreden.

De basis voor het archeologiebeleid in Gorinchem werd in 2009 gezamenlijk met zeven andere gemeenten in de regio Alblasserwaard-Vijfheerenlanden ontwikkeld als invulling aan de nieuwe taken en bevoegdheden die gemeenten met de invoering van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) in 2007 kregen. Samen met de gemeente Molenlanden is dit beleid in 2021 geactualiseerd en uitgebreid. De archeologische beleidskaart van 2009 vindt doorwerking in het bestemmingsplan, die van 2021 moet nog als wijziging opgenomen worden in het omgevingsplan. Dit staat nu gepland voor het kalenderjaar 2026.

Waar vanaf 2009 het beleid vooral was gericht op landbodems en beperkt bleef tot de periode voorafgaand aan het begin van de 20ste eeuw, is bij de actualisatie van 2022 ook het water gerelateerd erfgoed en de conflictarcheologie met een inventarisatie van militaire relicten vanaf de late middeleeuwen tot en met de Koude Oorlog betrokken.

Een onderdeel van het gemeentelijke archeologiebeleid is het maken en actueel houden van een verwachtings- en beleidskaart. Bij de voorbereiding van ruimtelijke plannen is het een instrument om te bepalen of voorafgaand onderzoek noodzakelijk is. De kaart sluit aan op de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland.

Verwachtings- en beleidskaart archeologie.

3.7 Archeologiedepot

In 2010 kreeg Gorinchem van het provinciebestuur toestemming (Nota Depotbeleid) een eigen archeologisch depot te hebben. Dit betekent onder meer dat vanaf dat moment alle vondsten die tijdens archeologisch onderzoek binnen de gemeentegrenzen worden aangetroffen eigendom van de gemeente Gorinchem zijn. De gemeente draagt zorg voor een verantwoord beheer zodat de vondsten voor de toekomst behouden blijven en dat deze voor (wetenschappelijk) onderzoek beschikbaar zijn. Het depot bevat ondertussen een grote collectie variërend van middeleeuws aardewerk tot menselijke skeletten. Ook alle documentatie van opgravingen, zoals tekeningen en fotomateriaal wordt hier bewaard.

De depotvoorziening moet qua inrichting en organisatie voldoen aan de vereisten zoals deze zijn vastgesteld in de Kwaliteitsnorm voor Nederlandse Archeologie (KNA). Het depot wordt ook periodiek gemonitord door de Erfgoedinspectie.

De mensen die heden ten dage actief zijn in het depot en een bijdrage leveren, zijn vrijwilligers bij de gemeente. De huidige groep vrijwilligers is ontstaan uit/ en als gevolg van enkele grote opgravingen, waarvoor destijds actief vrijwilligers zijn geworven. Enkelen bleven actief en vonden het leuk om ook aan de uitwerking van het vondstmateriaal bij te dragen en werden betrokken bij kleinere opgravingsprojecten.

3.8 Het Regionaal Archief Gorinchem (RAG)

Het Regionaal Archief Gorinchem heeft een belangrijke lokale en regionale archieffunctie. Het RAG ondersteunt, stimuleert en maakt geschiedbeoefening mogelijk. Zij werkt daarin samen met andere erfgoed- en cultuurpartners binnen Gorinchem en de regio.
Het RAG realiseert en borgt ook duurzame en betrouwbare (digitale) informatie. Via het digitale depot maakt het RAG op een laagdrempelige manier informatie toegankelijk.

Met bovenstaande voldoet het archief aan de Archiefwet 1995 (AW), het Archiefbesluit 1995 (AB) en de Archiefregeling (AR).

3.9 Cultuurvisie - Ambities Cultuur 2019-2023

De in de cultuurvisie benoemde ambities voor cultuur bieden een afwegingskader voor keuzes, die nu en in de nabije toekomst moeten worden gemaakt op het gebied van cultuur.

De komende jaren ligt de focus op het realiseren van de ambities voor ons cultureel erfgoed.

De vesting is onderdeel van genomineerd Unesco werelderfgoed de Hollandse Waterlinie, grenzend aan het Nationaal Park de Biesbosch, onderdeel van de historische Vestingdriehoek en ten slotte onderdeel van de Dutch Delta Cruise Port. De mooie historische binnenstad is met haar winkels, cultuur, horeca en evenementen hét visitekaartje van Gorinchem. Inwoners zijn trots op dit icoon.
Daarnaast ligt de focus op cultuureducatie en -participatie.

De visie wordt geactualiseerd.

3.10 Gorcums Museum

Het Gorcums Museum is een museum van de stad en staat midden in de Gorcumse samenleving. Het museum maakt onder andere de Gorcumse geschiedenis zichtbaar voor de inwoners en bezoekers.

Sinds 2023 is er een nieuwe historische presentatie in het museum. Voor de presentatie vormen de wapenspreuk en de lokale geschiedenis het vertrekpunt. De historische afdeling is in drieën opgedeeld:

- ***Gorcumse Gezichten:*** historische verhalen over of door historische personen uit de regio, geïllustreerd met relevante objecten. Zij hebben Gorinchem gemaakt tot de stad die het vandaag de dag is.
- ***Gorcumse Goederen:*** een greep uit al het moois wat Gorinchem door de eeuwen heen heeft voortgebracht.
- ***De Gorcumse kunstgeschiedenis:*** met de 17e eeuw als startpunt wordt een overzicht gegeven van het werk van kunstenaars die aan Gorinchem verbonden zijn (geweest).

De historische afdeling is in beweging, speelt in op actuele gebeurtenissen en herdenkingen en biedt een platform voor erfgoed en kennisdelen. Daarnaast heeft het de wensen om ook in de openbare ruimte verhalen over Gorinchem te vertellen.

Het museum beheert de historische collectie van de stad, die grotendeels onder het eigenaarschap valt van Historische Vereniging Oud-Gorcum en voor een deel van de gemeente is.

4 Links

- Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE) - https://www.cultureelerfgoed.nl/
- Cultuurkaart Zuid-Holland - https://pzh.b3p.nl/viewer/app/Cultuur_historische_atlas
- Erfgoedatlas RCE - https://rce.webgis.nl/nl/map/erfgoedatlas
- Kenniscentrum Hollandse Waterlinies - https://www.kenniscentrumwaterlinies.nl/kennis/hollandse-waterlinies
- Unesco-pagina over Hollandse Waterlinies - https://whc.unesco.org/en/list/759/
- Siteholder Hollandse Waterlinies - https://partners.hollandsewaterlinies.nl
- Verordening Fysieke Leefomgeving (2021) - https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR671912
- Ruimtelijke ordening - https://www.ruimtelijkeplannen.nl/
- Geoportaal Gorinchem - https://geoportaal.gorinchem.nl/geoapps/monumenten/index.html
- Webpagina gemeentelijke monumenten - https://www.gorinchem.nl/bouwen-en-wonen/gemeentelijke-monumenten
- Vestingplan Gorinchem, 30 maart 2017 - https://www.gorinchem.nl/files/2018-10/Vestingplan%20Gorinchem%20-%20deel%201.pdf
- Gemeentelijk depot voor archeologie - https://www.archeologiegorinchem.com/gemeentelijk-depot/
- Gorcums Museum - https://www.gorcumsmuseum.nl/
- Regionaal Archief Gorinchem - https://www.regionaalarchiefgorinchem.nl/